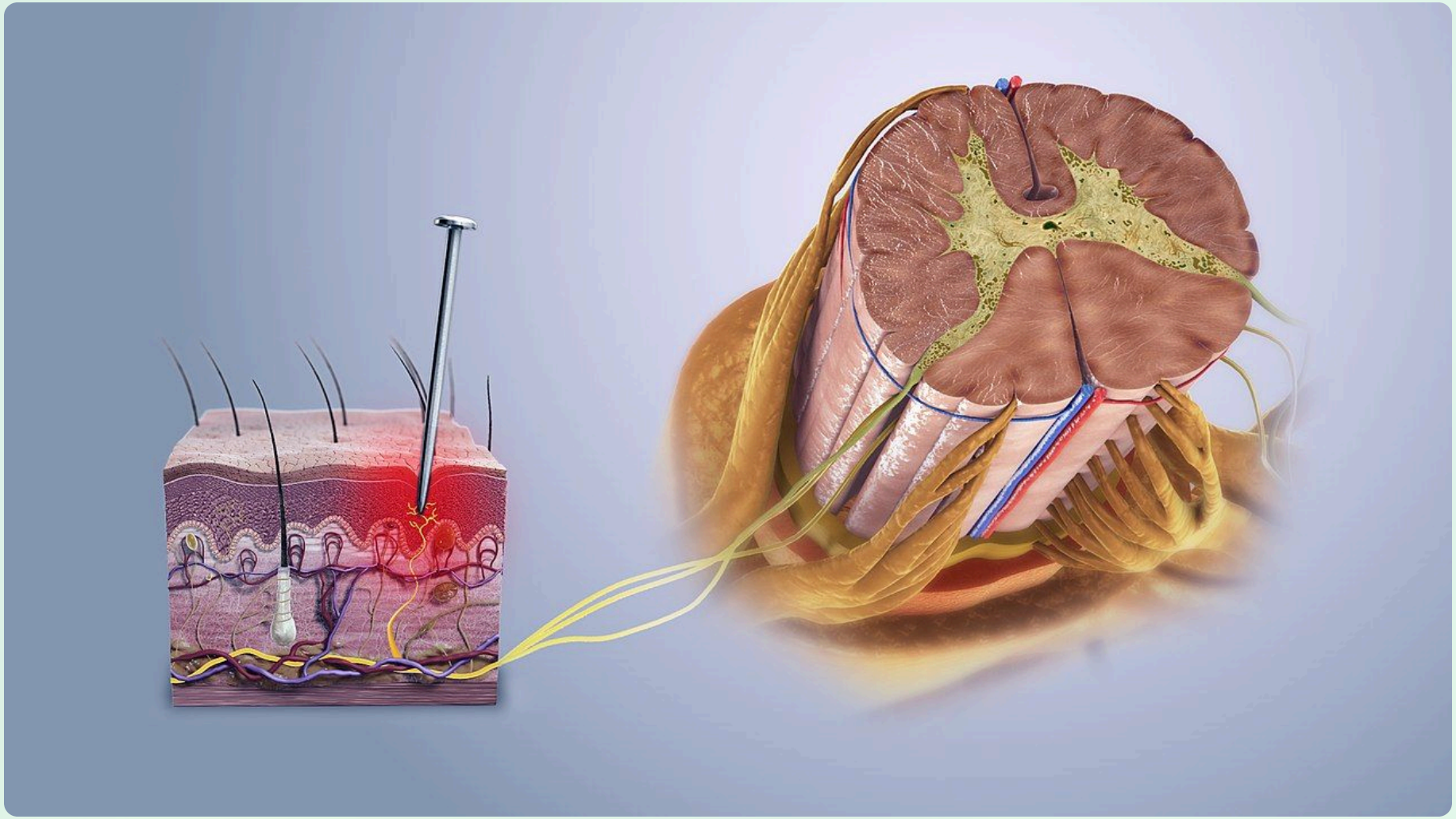

Bolesť

PATOLOGICKÁ FYZIOLÓGIA STOMATOLÓGIA

Komplexný neurofyziologický fenomén – od receptorov až po kortex. Pochopenie mechanizmov bolesti je základom diagnostiky a terapie v každom medicínskom odbore vrátane stomatológie.

Definícia bolesti

> **„Bolesť je nepríjemná senzorická a emocionálna skúsenosť spojená so skutočným alebo potenciálnym poškodením tkaniva, alebo opísaná v pojmoch takéhoto poškodenia."**
>
> — IASP (International Association for the Study of Pain), 1979

Signál poškodenia

Bolesť slúži ako varovný signál nebezpečenstva – upozorňuje organizmus na hrozbu.

Lokalizácia lézie

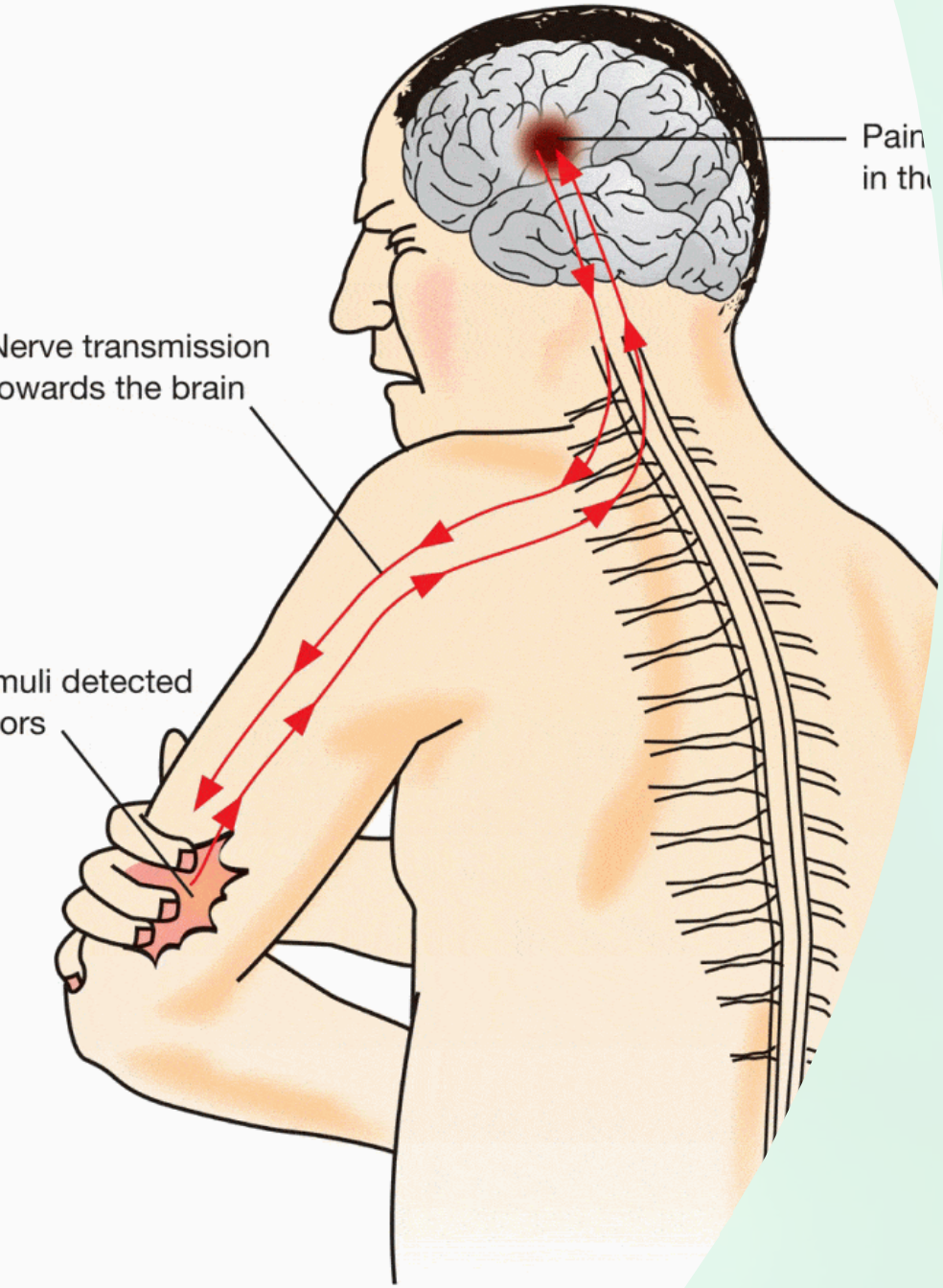
Umožňuje identifikáciu a lokalizáciu miesta poškodenia tkaniva.

Ochranná funkcia

Zabraňuje vzniku závažnejšieho poškodenia reflexným správaním.

Psychogénna bolesť

Bolesť bez biologického substrátu – psychogénna bolesť, fantómová bolesť.

Klasifikácia: Akútna bolesť

Akútna bolesť je **ochranný mechanizmus**, ktorý upozorňuje jedinca na stav alebo zážitok bezprostredne škodlivý pre telo. Nástup je zvyčajne náhly.

Autonómne odpovede

- Zvýšená srdcová frekvencia
- Zvýšená dychová frekvencia
- Zvýšený krvný tlak
- Bledosť alebo začervenanie, rozšírené zrenice
- Nausea, zvýšená sekrécia žalúdočnej kyseliny
- Znížená motilita GIT

Psychologická odpoveď

- Strach a úzkosť
- Celkový pocit nepríjemnosti
- Zvýšený krvný cukor
- Redistribúcia krvného prietoku (viscera, obličky, koža)

Klasifikácia: Chronická bolesť

Chronická bolesť je **pretrvávajúca alebo intermitentná**, zvyčajne definovaná ako trvajúca najmenej 6 mesiacov. Príčina býva často neznáma, rozvíja sa plíživo a je spojená s pocitom bezúčelnosti a bezmocnosti.

Psychologické zmeny

Depresia, poruchy spánku, posadnutosť bolesťou, tendencia popierať bolesť, snaha minimalizovať správanie súvisiace s bolesťou.

Fyziologická adaptácia

Intermitentná bolesť vyvoláva fyziologickú odpoveď podobnú akútnej bolesti. Pretrvávajúca bolesť umožňuje adaptáciu – funkcie tela sú normálne, ale bolesť pretrváva.

Behaviorálne zmeny

Chronická bolesť vyvoláva významné behaviorálne a psychologické zmeny, ktoré ďalej zhoršujú kvalitu života pacienta.

Prah bolesti a tolerancia bolesti

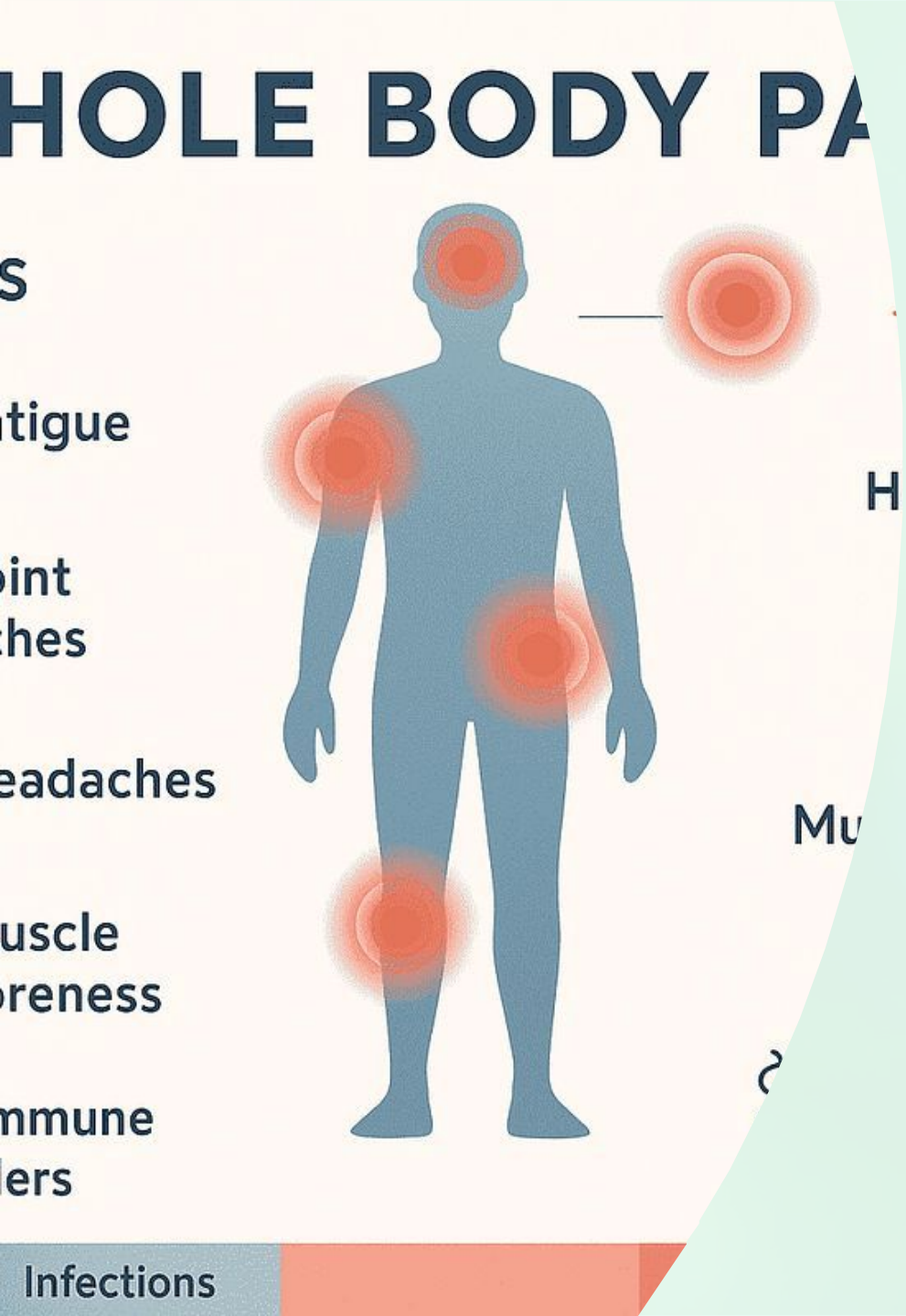
Prah bolesti

Bod, pri ktorom je podnet vnímaný ako bolesť. Medzi zdravými ľuďmi sa výrazne nelíši. **Percepčná dominancia** – intenzívna bolesť na jednom mieste môže zvýšiť prah bolesti na inom mieste.

Tolerancia bolesti

Čas trvania alebo intenzita bolesti, ktorú jedinec znesie pred iniciáciou zjavných bolestivých reakcií. Ovplyvňujú ju kultúrne normy, očakávania, rolové správanie, fyzické a psychické zdravie.

Tolerancia bolesti sa výrazne líši medzi ľuďmi a u toho istého jedinca v čase. U starších pacientov je znížená; ženy sa javia ako tolerantnejšie voči bolesti ako muži.

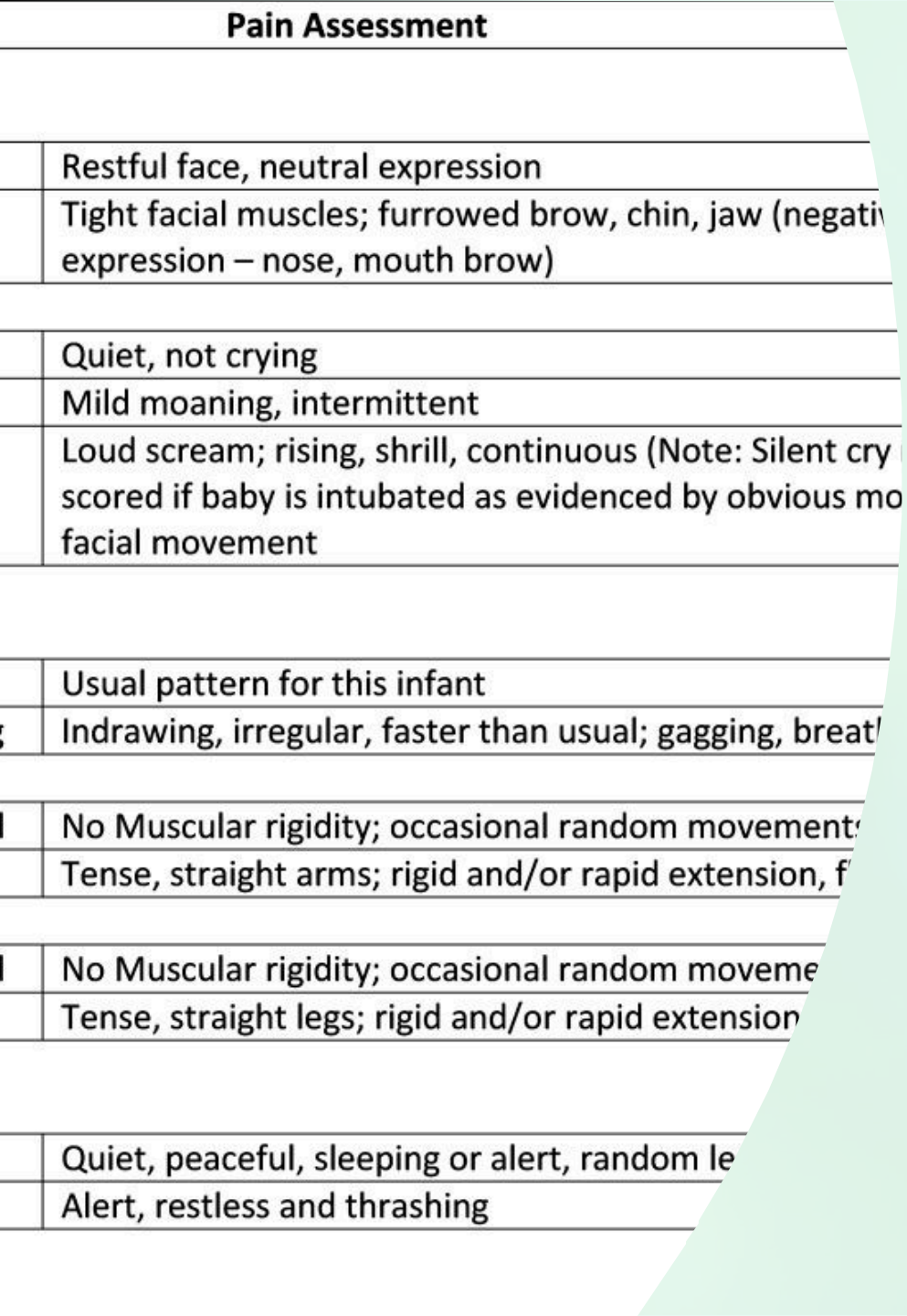

Faktory ovplyvňujúce toleranciu bolesti

Tolerancia sa znižuje pri:

- Opakovanej expozícii bolesti
- Únave, hneve, nude
- Obavy a úzkosti
- Deprivácii spánku

Tolerancia sa zvyšuje pri:

- Konzumácii alkoholu
- Medikácii, hypnóze
- Teple a odvádzaní pozornosti
- Silnej viere a presvedčení

Pain Assessment	
	Restful face, neutral expression
	Tight facial muscles; furrowed brow, chin, jaw (negati expression – nose, mouth brow)
	Quiet, not crying
	Mild moaning, intermittent
	Loud scream; rising, shrill, continuous (Note: Silent cry scored if baby is intubated as evidenced by obvious mo facial movement
	Usual pattern for this infant
g	Indrawing, irregular, faster than usual; gagging, breat
l	No Muscular rigidity; occasional random movement
	Tense, straight arms; rigid and/or rapid extension, f
l	No Muscular rigidity; occasional random moveme
	Tense, straight legs; rigid and/or rapid extension
	Quiet, peaceful, sleeping or alert, random le
	Alert, restless and thrashing

Vek a vnímanie bolesti

1 **Novorodenci (0–2 dni)**

Nižšia citlivosť na bolesť – alebo chýba schopnosť verbalizovať zážitok bolesti.

2 **Dojčatá (3–12 mes.)**

Plná behaviorálna odpoveď na bolesť je zrejmá medzi 3. a 12. mesiacom života.

3 **Adolescenti (15–18 r.)**

Majú tendenciu k nižšiemu prahu bolesti ako dospelí.

4 **Starší pacienti**

Prah bolesti sa so starnutím zvyšuje – pravdepodobne v dôsledku periférnych neuropatií a zmien hrúbky kože.

Pôvod bolesti

Periférna bolesť

Svaly, šľachy, orgány (trauma, zápal) a periférne nervy (trauma – **neurogénna bolesť**). Najčastejší zdroj bolesti v stomatologickej praxi.

Centrálna bolesť

Poškodenie CNS – mozog alebo miecha. Príčiny: cievna mozgová príhoda, epilepsia, lézie miechy.

V stomatológii je kľúčové rozlíšiť periférny pôvod bolesti (pulpitída, periapikálny absces) od centrálnych a psychogénnych príčin orofaciálnej bolesti.

Klasifikácia: Somatická vs. viscerálna bolesť

	Somatická bolesť	Viscerálna bolesť
Lokalizácia	Povrchová (koža), hlboká (svaly, kosti, kĺby)	Vnútorné orgány
Príčina	Mechanické, tepelné poškodenie	Zápal, ischémia
Prenos	Somatické aferentné vlákna	Sympatické aferentné vlákna
Charakter	Ostrá, lokalizovaná	Difúzna, generalizovaná
Sprievodné znaky	Zriedkavé	Nausea, vracanie, potenie

Klasifikácia bolesti podľa pôvodu

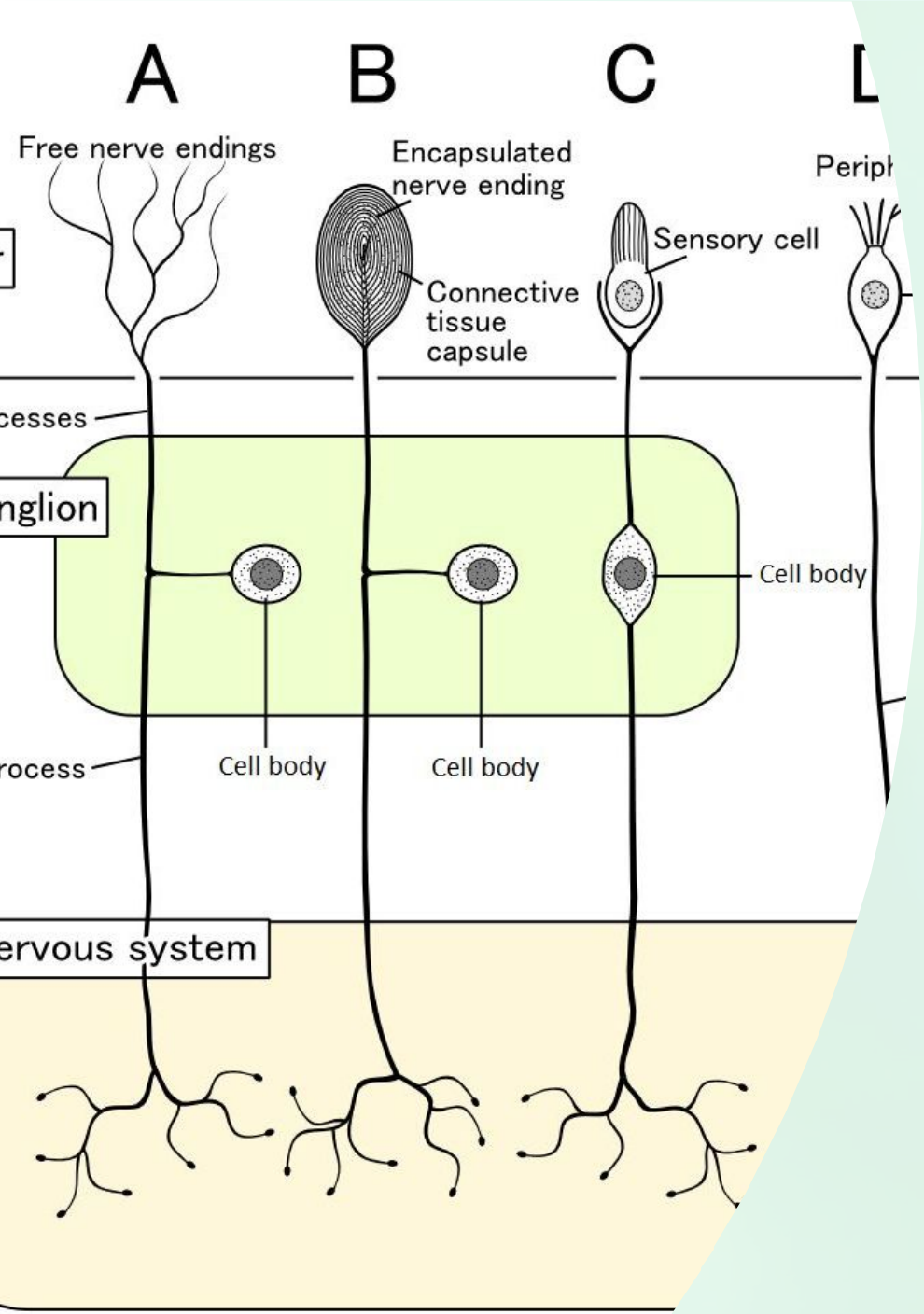
Somatogénna bolesť

Bolesť so známou príčinou lokalizovanou v telesnom tkanive.
a/ Nociceptívna bolesť – stimulácia periférnych nociceptorov
b/ Neuropatická bolesť – poškodenie nervového tkaniva

Psychogénna bolesť

Bolesť bez známej fyzickej príčiny, pri ktorej je narušené spracovanie senzitívnych informácií v CNS. Dôležitá diagnostická kategória v orofaciálnej bolesti.

Nocicepcia – základné pojmy

1 Noxa

Faktor, ktorý spôsobuje bolesť – mechanický, termický alebo chemický podnet.

2 Nociceptory

Receptory bolesti – **polymodálne bolestivé receptory** – voľné nervové zakončenia schopné reagovať na rôzne typy podnetov.

3 Stimuly nociceptorov

Mechanické faktory, tepelné faktory, chemické faktory (bradykinín, histamín, prostaglandíny, zmeny pH – acidóza, zmeny koncentrácie iónov Ca^{2+}, K^{+}).

Aktivácia nociceptorov pri poškodení tkaniva

Mechanizmus, ktorý spúšťa depolarizáciu prostredníctvom chemických, mechanických alebo tepelných podnetov, nie je úplne objasnený. Lepšie pochopený je mechanizmus bolesti pri poškodení tkaniva.

1

Poškodenie tkaniva

Uvoľnenie cytokínov, prostaglandínov, leukotriénov, endotelínov

2

Depolarizácia

Zvýšenie extracelulárnej koncentrácie K^+ spôsobuje depolarizáciu nociceptorov

3

Zápal

Uvoľnené intracelulárne enzýmy indukujú zápalovú reakciu v okolí lézie

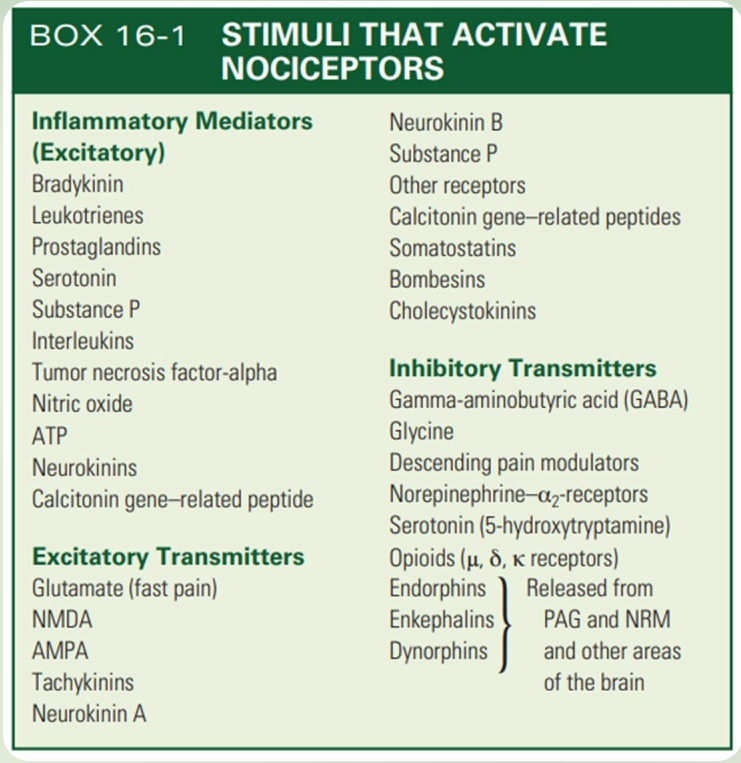
Mediátory bolesti a ich efekty

Pri poškodení tkaniva sa uvoľňujú tzv. **mediátory bolesti** – látky, ktoré aktivujú alebo senzitizujú primárne aferentné vlákna.

Mediátor	Zdroj	Efekt na primárne aferentné vlákna
Draslík (K^+)	Poškodené bunky	Aktivácia
Serotonín	Trombocyty	Aktivácia
Bradykinín	Plazmatický kininogén	Aktivácia
Histamín	Mastocyty	Aktivácia
Prostaglandíny	Poškodené bunky	Senzitizácia
Leukotriény	Poškodené bunky	Senzitizácia
Substancia P	Primárne aferentné vlákna	Senzitizácia

Stimuly aktivujúce nociceptory

Prehľad zápalových mediátorov (excitačných), excitačných a inhibičných transmiterov, ktoré modulujú aktivitu nociceptorov na periférnej aj centrálnej úrovni.

BOX 16-1 **STIMULI THAT ACTIVATE NOCICEPTORS**

Inflammatory Mediators (Excitatory)
- Bradykinin
- Leukotrienes
- Prostaglandins
- Serotonin
- Substance P
- Interleukins
- Tumor necrosis factor-alpha
- Nitric oxide
- ATP
- Neurokinins
- Calcitonin gene–related peptide

Excitatory Transmitters
- Glutamate (fast pain)
- NMDA
- AMPA
- Tachykinins
- Neurokinin A
- Neurokinin B
- Substance P

Other receptors
- Calcitonin gene–related peptides
- Somatostatins
- Bombesins
- Cholecystokinins

Inhibitory Transmitters
- Gamma-aminobutyric acid (GABA)
- Glycine

Descending pain modulators
- Norepinephrine–α_2-receptors
- Serotonin (5-hydroxytryptamine)
- Opioids (μ, δ, κ receptors)
  - Endorphins, Enkephalins, Dynorphins } Released from PAG and NRM and other areas of the brain

Senzitizácia a hyperalgézia

Mediátory pôsobia, pokiaľ stimul trvá. Depolarizácia je spôsobená aktiváciou, senzitizáciou alebo zápalom. Medzi silné aktivátory patrí **kalikreín**.

Zníženie prahu excitácie

Podnety, ktoré za normálnych okolností bolesť nespôsobujú, sa stávajú bolestivými – **allodýnia**.

Zvýšenie prahu excitácie

Normálne bolestivé podnety nie sú vnímané ako bolestivé – napr. pri úraze v boji.

Primárna hyperalgézia

Zvýšená citlivosť v oblasti poškodenia tkaniva – priamy efekt zápalových mediátorov.

Sekundárna hyperalgézia

Zvýšená citlivosť v okolnom, nepoškodenom tkanive – centrálna senzitizácia.

Platypus – zaujímavosť k bolesti

Platypus (Ornithorhynchus anatinus) – zaujímavý model pre výskum bolesti. Jed platypusa aktivuje nociceptory unikátnym spôsobom, čo ho robí predmetom štúdia v oblasti analgetík.

Aferentné nervové vlákna a dorzálny roh

Nociceptívne vlákna vytvárajú priame alebo nepriame spojenia s tromi hlavnými skupinami neurónov dorzálneho rohu miechy.

Projekčné neuróny

Prenášajú senzorické informácie do vyšších centier CNS – thalamus, kortex.

Lokálne excitačné intereuróny

Prenášajú senzorické informácie na projekčné neuróny v rámci dorzálneho rohu.

Inhibičné neuróny

Regulujú prenos impulzov do vyšších centier – kľúčový element vrátkovej teórie bolesti.

Viscerálna bolesť môže byť projektovaná do kožných oblastí – **Headove zóny** – zodpovedajúce dermatómu toho istého spinálneho nervu, do ktorého prichádzajú signály z postihnutého orgánu.

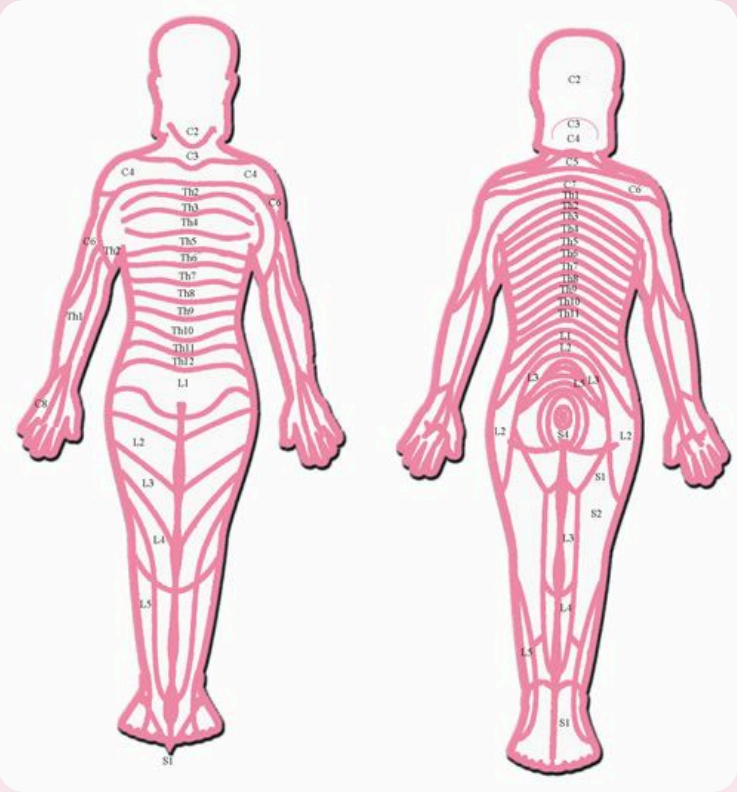
Iradiačná bolesť a Headove zóny

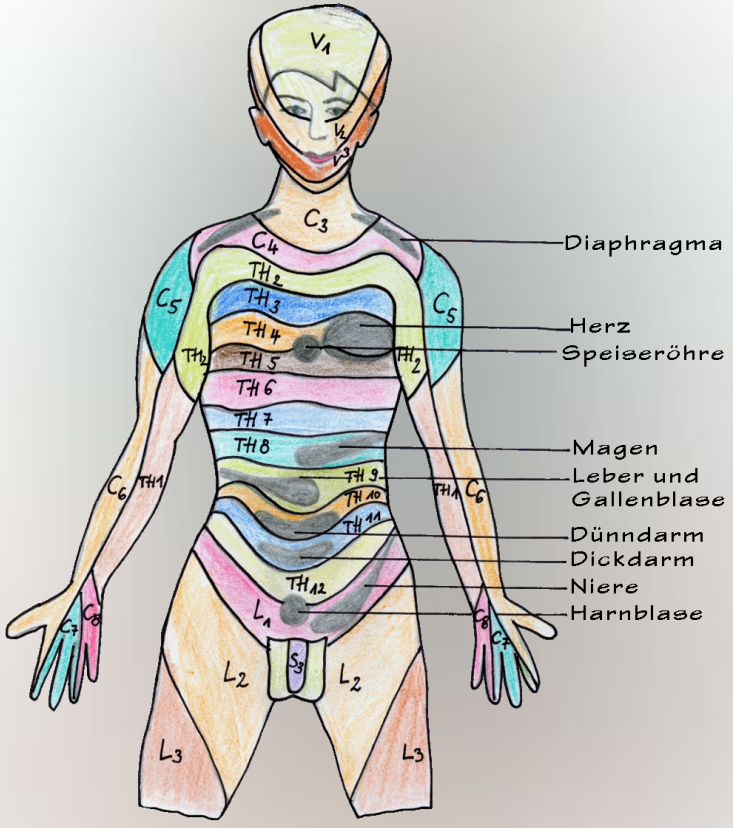
Viscerálna bolesť sa môže premietať do kožných oblastí – **area radicularis** príslušného spinálneho nervu, do ktorého prichádzajú signály z poškodeného/zapáleného orgánu. Tento jav sa nazýva **iradiačná (referovaná) bolesť** a je klinicky veľmi dôležitý.

V stomatológii je iradiačná bolesť dôležitá pri diferenciálnej diagnostike – napr. bolesť zubov môže irradiovať do ucha, čeľuste alebo krku, a naopak, kardiálna bolesť môže simulovať zubáčsku bolesť.

Dermatómy – mapa inervácie

Mapa dermatómov ukazuje oblasti kože inervované jednotlivými spinálnymi nervami. Znalosť dermatómov je nevyhnutná pre pochopenie iradiačnej bolesti a lokalizáciu poškodenia miechy.

Headove zóny – projekcia viscerálnej bolesti

Projekcia viscerálnej bolesti na kožné oblasti podľa Headových zón: Diafragma, Srdce, Pažerák, Žalúdok, Pečeň a žlčník, Tenké črevo, Hrubé črevo, Obličky, Močový mechúr.

Aferentné vlákna nocicepcie

Aδ vlákna – „prvá bolesť"

Hrubšie, myelinizované vlákna. Rýchlosť vedenia 5–30 m/s. Reagujú na mechanické a tepelné podnety. Sprostredkúvajú ostrú, dobre lokalizovanú bolesť s rýchlym nástupom.

C vlákna – „druhá bolesť"

Nemyelinizované vlákna. Rýchlosť vedenia 0,5–2 m/s. Reagujú primárne na chemické, ale aj mechanické a tepelné podnety. Sprostredkúvajú hlbokú, tupú, dlhotrvajúcu bolesť.

Aferentné vlákna – porovnanie

Vlastnosť	Aδ vlákna	C vlákna
Myelín	Áno (tenký)	Nie
Rýchlosť	5–30 m/s	0,5–2 m/s
Typ bolesti	Ostrá, lokalizovaná	Tupá, difúzna
Podnety	Mech., termické	Chem., mech., term.
Latencia	Krátka – „prvá bolesť"	Dlhá – „druhá bolesť"

Vzostupné dráhy bolesti

1

Spinotalamická dráha

Prenos nocicepcie do **ventroposterolaterálneho jadra talamu** a potom do somatosenzorického kortexu. Zabezpečuje **lokalizáciu bolesti**.

2

Spinoretikulárna dráha

Vystupuje na oboch stranách miechy do retikulárnej formácie a talamu. Podieľa sa na **emóciách a pamäti** spojenej s bolesťou.

3

Spinomezencefalická dráha

Spojená s aktiváciou **limbického systému**, aktiváciou ANS a behaviorálnymi odpoveďami na bolesť.

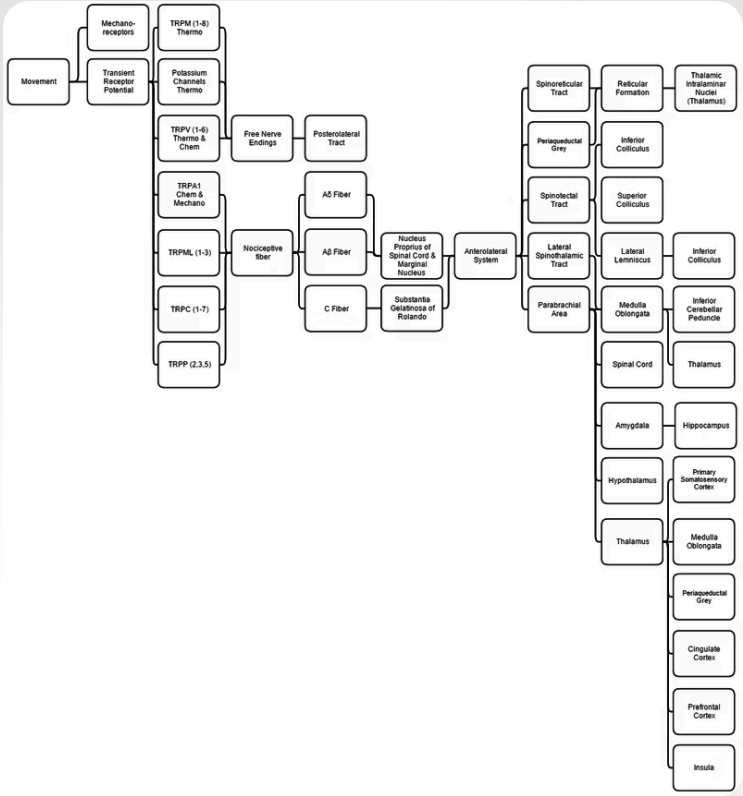
4

Spinohypotalamická dráha

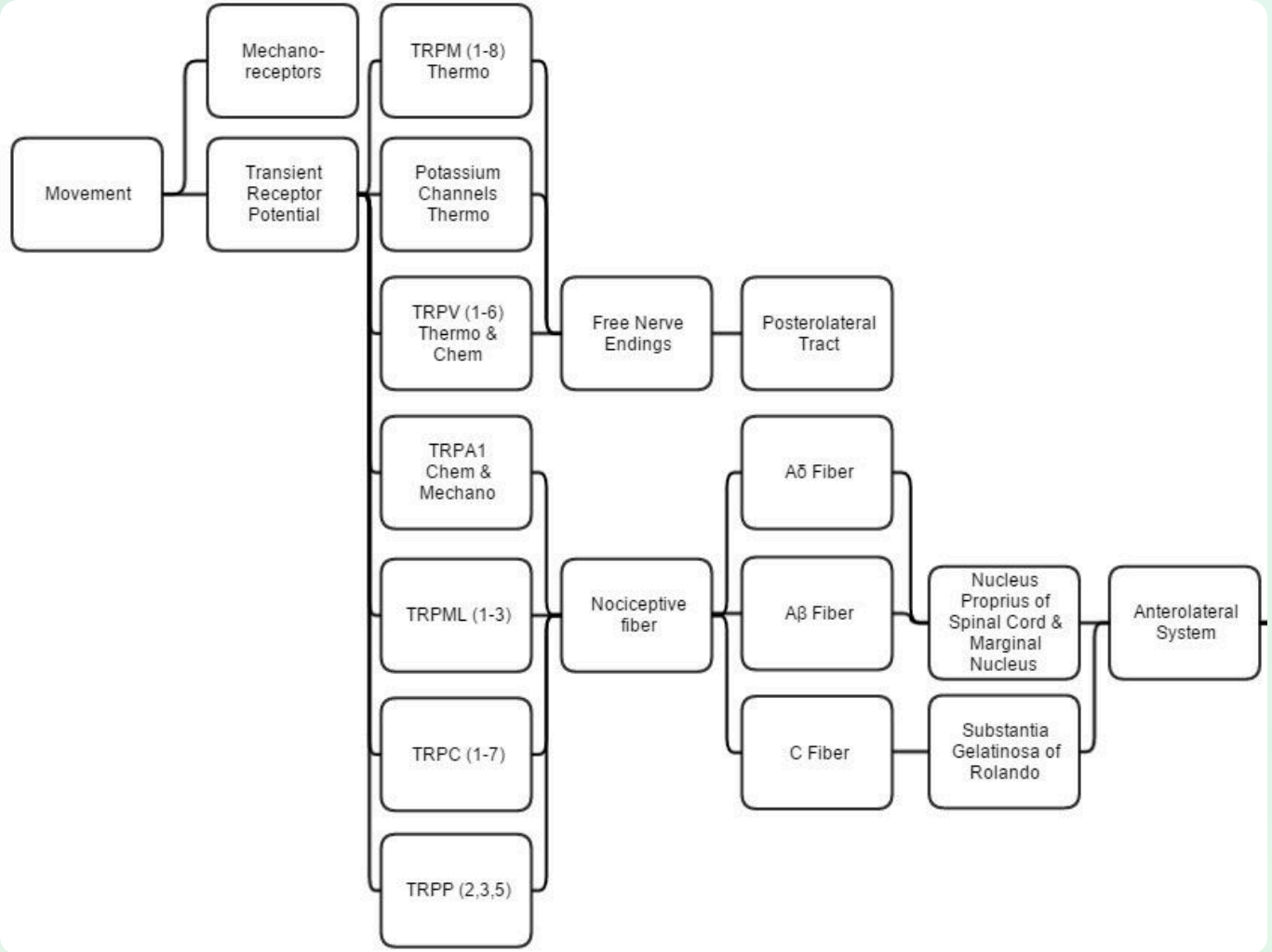
Prenáša informácie z pier, kože, pohlavných orgánov, GIT, intrakraniálnych ciev, jazyka a rohovky do **hypotalamu**.

Schéma nocicepčných dráh I

Schéma znázorňuje tok nocicepčných informácií od periférnych receptorov cez nociceptívne vlákna (Aδ, Aβ, C) cez jadrá miechy do anterolaterálneho systému a vyšších centier CNS.

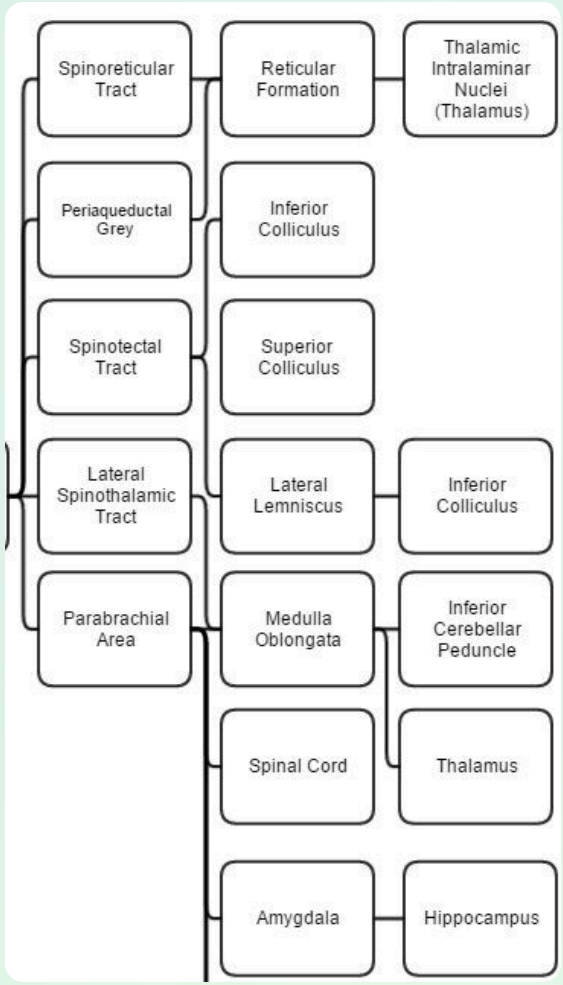

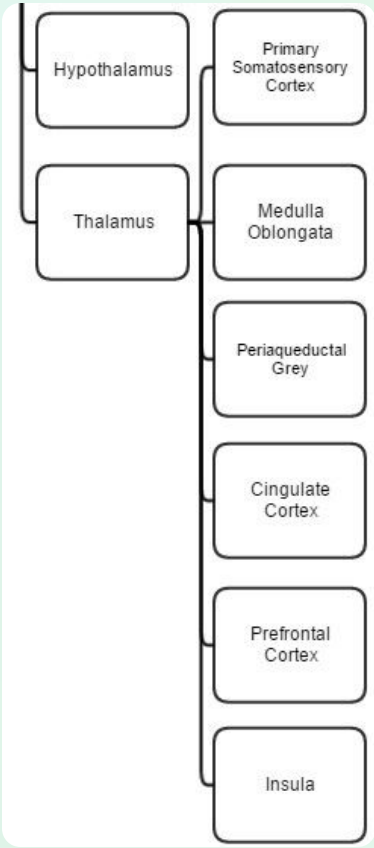
Schéma nocicepčných dráh II

Detailnejší pohľad na nocicepčné dráhy: od mechanoreceptorov a TRP kanálov cez voľné nervové zakončenia, nociceptívne vlákna (Aδ, Aβ, C) až po nucleus proprius miechy a anterolaterálny systém.

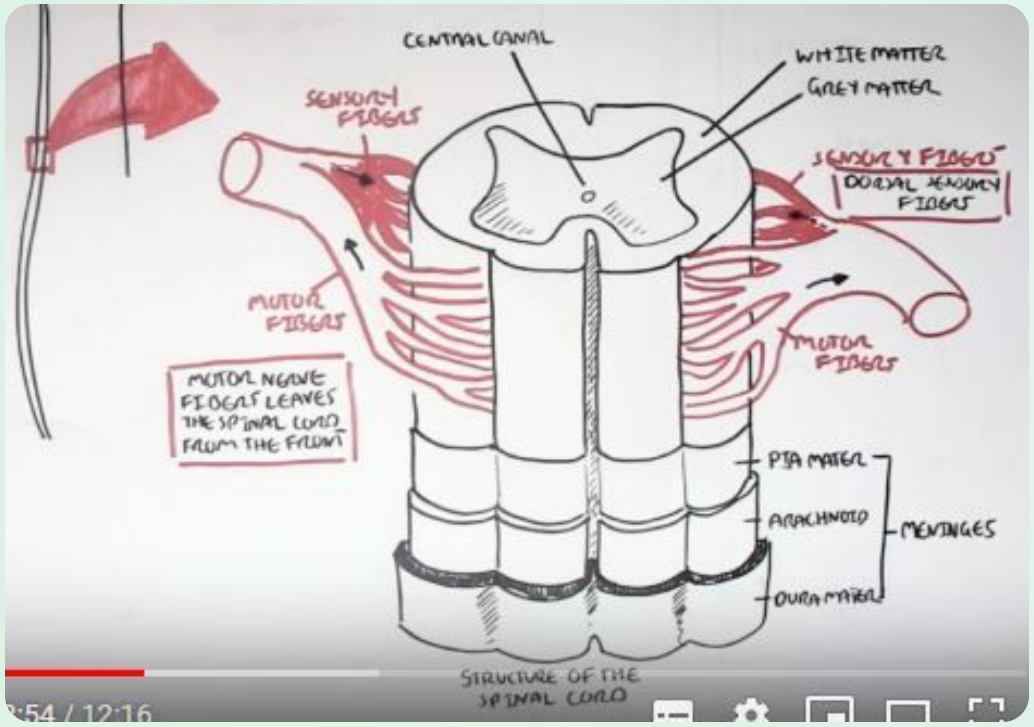
Schéma nocicepčných dráh III – vyššie centrá

Vzostupné dráhy vedú cez spinoretikulárny trakt, periaqueduktálnu sivú hmotu, laterálny spinotalamický trakt až do talamu, hypotalamu, amygdaly, primárneho somatosenzorického kortexu, cingulárneho kortexu, prefrontálneho kortexu a insuly.

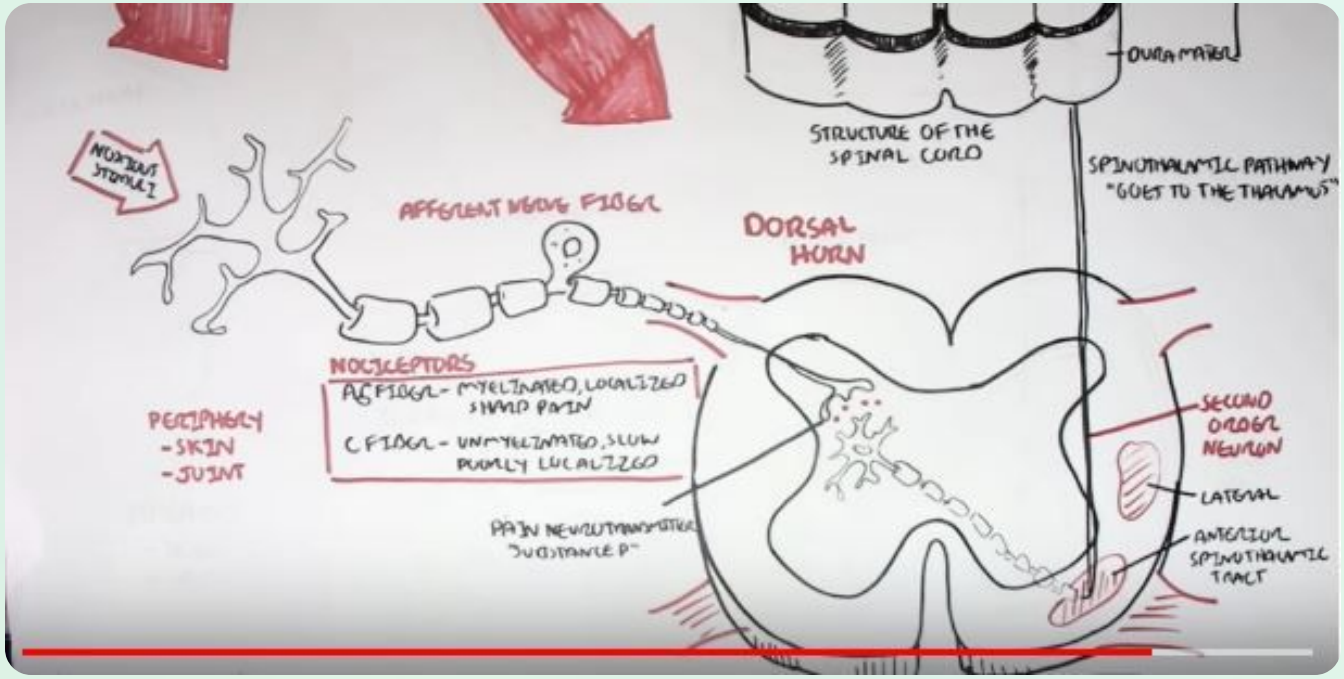
Nocicepcia – video

Animovaná ukážka procesu nocicepcie – od aktivácie periférnych nociceptorov po spracovanie v mozgu.

🎬 **Pozri video: Nocicepcia (YouTube)**

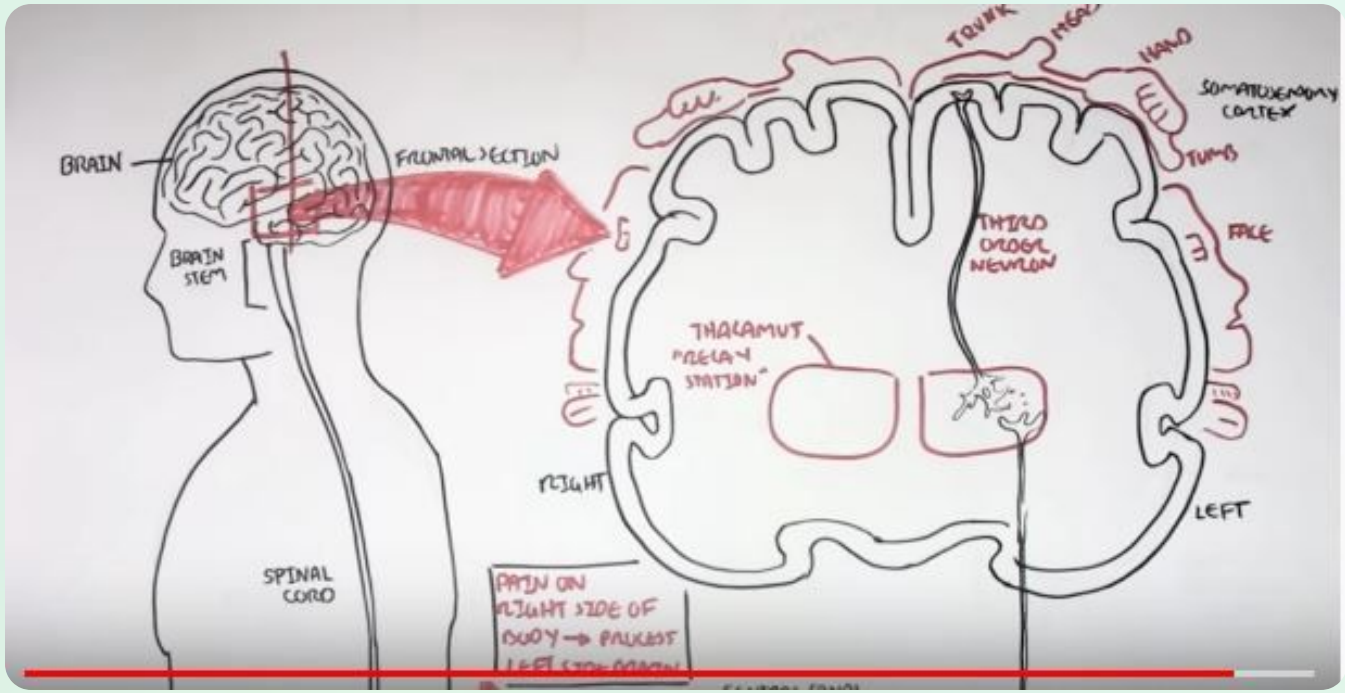
Nocicepcia – video II

Pokračovanie animácie – prenos nocicepčných signálov cez miechu a vzostupné dráhy do mozgového kmeňa a kortexu.

🎬 **Pozri video: Nocicepcia (YouTube)**

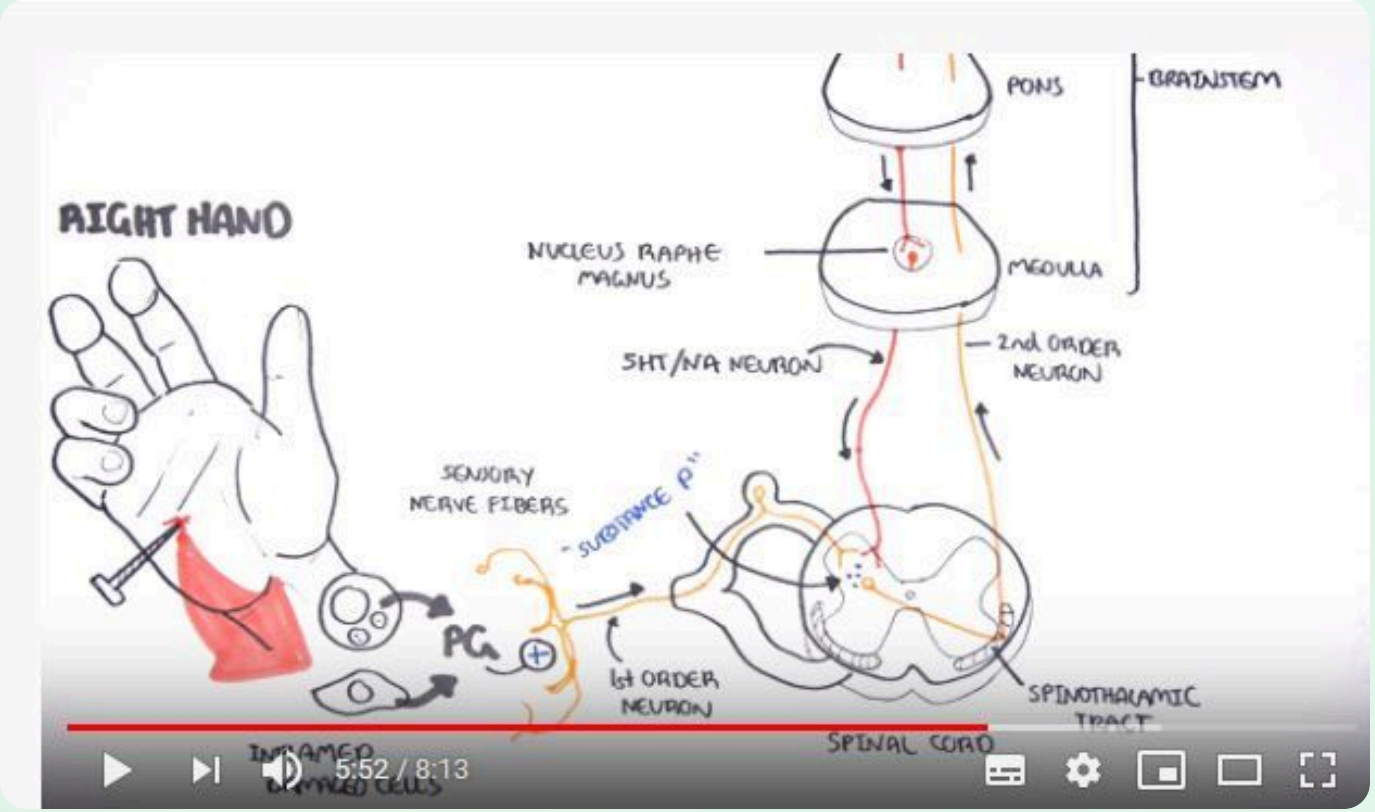
Nocicepcia – video III

Záverečná časť animácie – kortikálne spracovanie bolesti, modulácia a odpoveď organizmu.

🎬 **Pozri video: Nocicepcia (YouTube)**

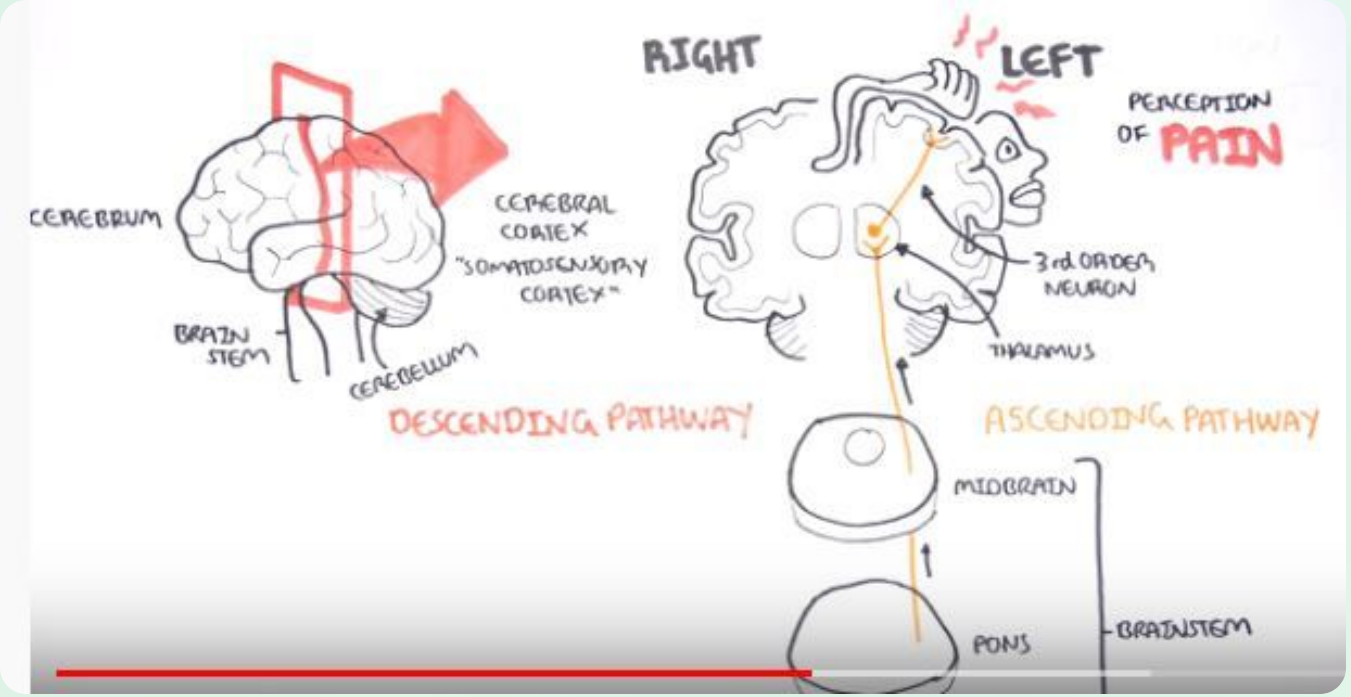
Bolesť – video I

Video o mechanizmoch vzniku a vnímania bolesti – komplexný pohľad na patofyziológiu bolesti.

🎬 **Pozri video: Bolesť (YouTube)**

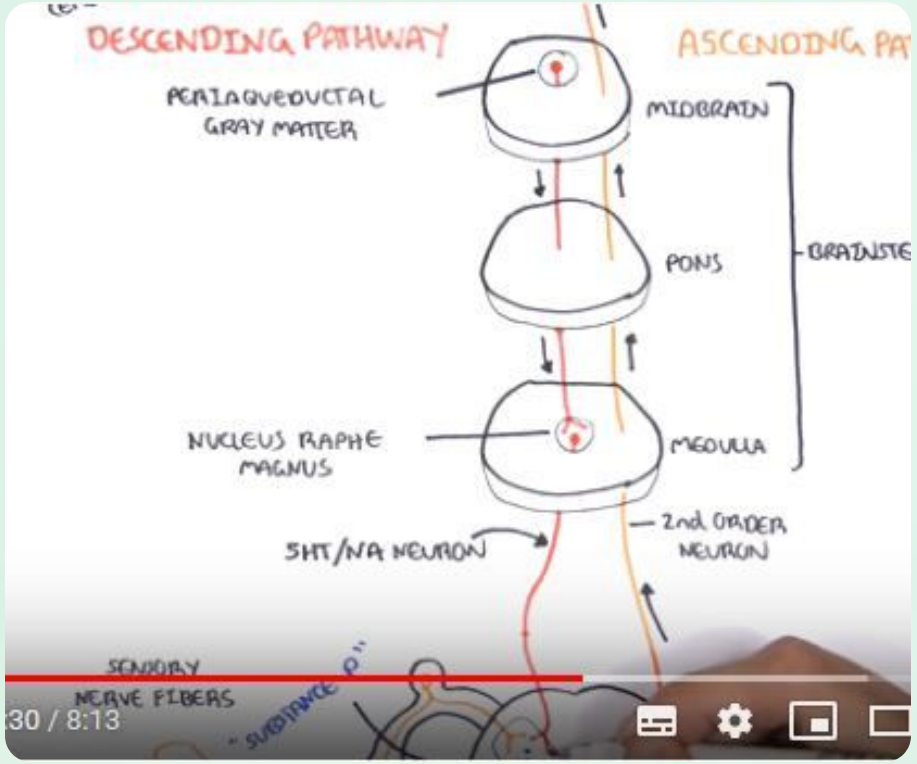
Bolesť – video II

Pokračovanie videa o mechanizmoch bolesti – senzitizácia, centrálna modulácia a klinické aspekty.

🎬 **Pozri video: Bolesť (YouTube)**

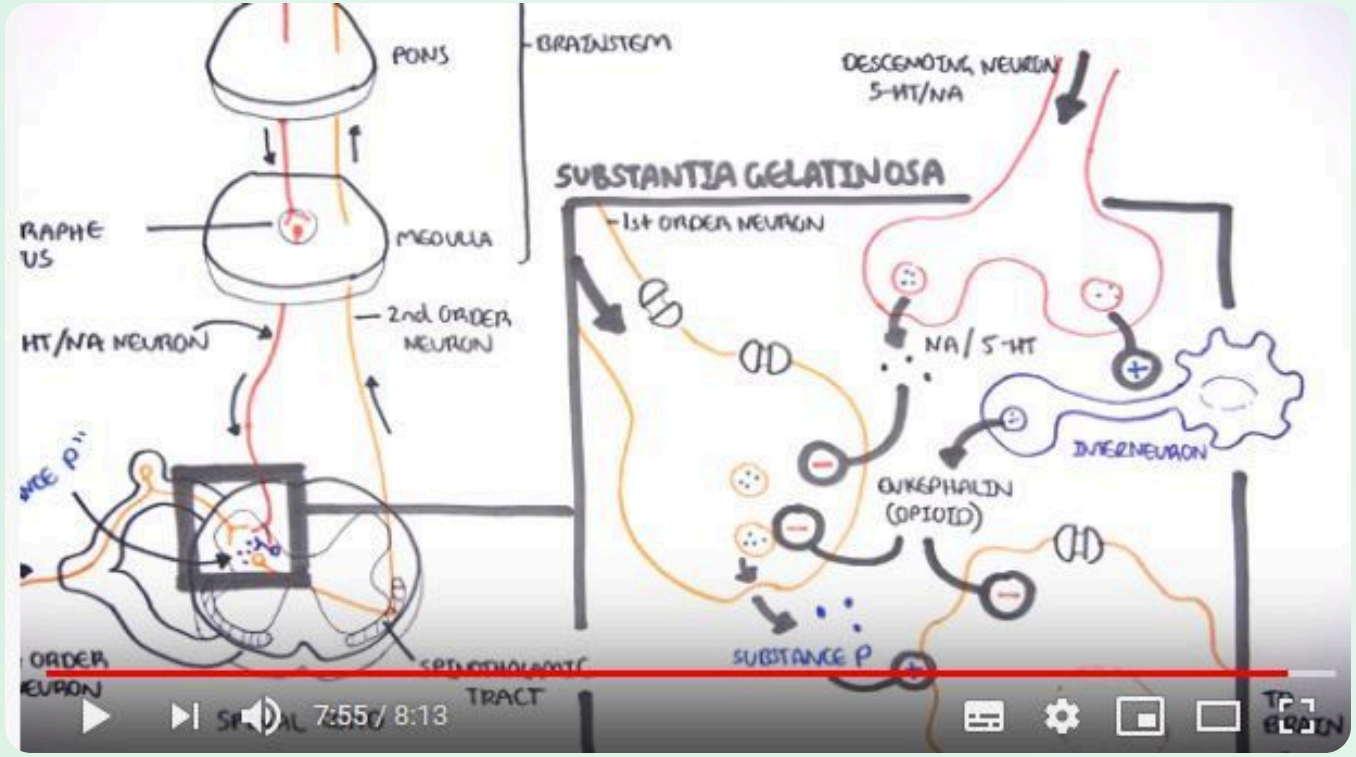
Bolesť – video III

Tretia časť série videí o bolesti – psychologické aspekty, chronická bolesť a terapeutické prístupy.

🎬 **Pozri video: Bolesť (YouTube)**

Zostupný analgetický systém

Zostupný analgetický systém vychádza z periaqueduktálnej sivej hmoty (PAG), nucleus raphe magnus a dorzolaterálneho funikula miechy. Využíva endogénne opioidy, serotonín a noradrenalín na inhibíciu prenosu bolesti v dorzálnom rohu.

🎬 **Pozri video: Analgetický systém (YouTube)**

Neurofyziologické princípy vzniku bolesti

TEÓRIA VRÁTKOVEJ KONTROLY

Gate Control Theory – Melzack & Wall, 1965

Bolesť je modulovaná pomerom aktivity nociceptorov a iných aferentných vstupov. Variabilita bolestivej odpovede dokazuje existenciu modulačného systému. Aktivita neurónov v mieche, inervovaných nociceptívnymi vláknami, môže byť modulovaná aktivitou nenociceptívnych aferentných vlákien.

Miesto pôsobenia

Bunky substantia gelatinosa Rolandi a Lissauerov trakt – zadné rohy miechy.

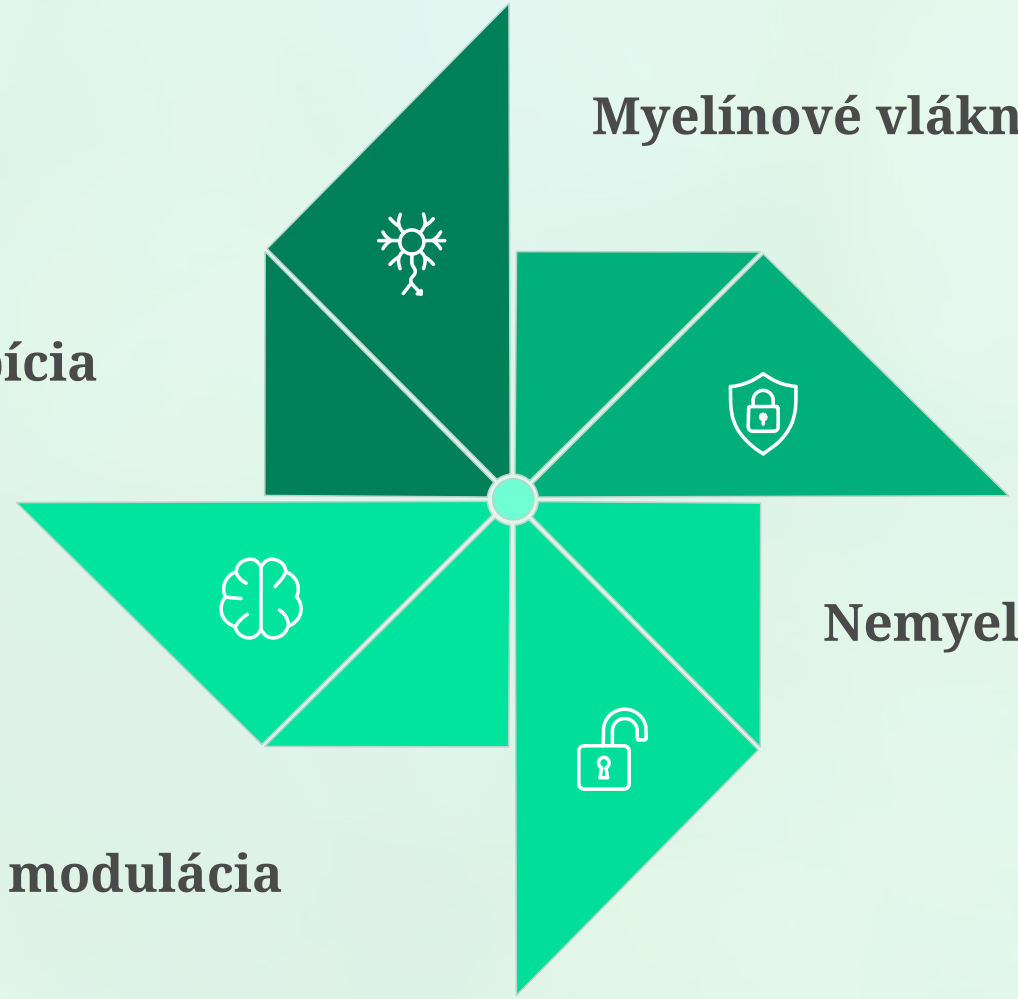
Zloženie systému

Nemyelinizované C vlákna, myelinizované Aα a Aβ vlákna, projekčné a inhibičné neuróny v zadných rohoch miechy.

Vrátková teória – mechanizmus

Myelínové vlákna zatvoria

Spontánna inhibícia

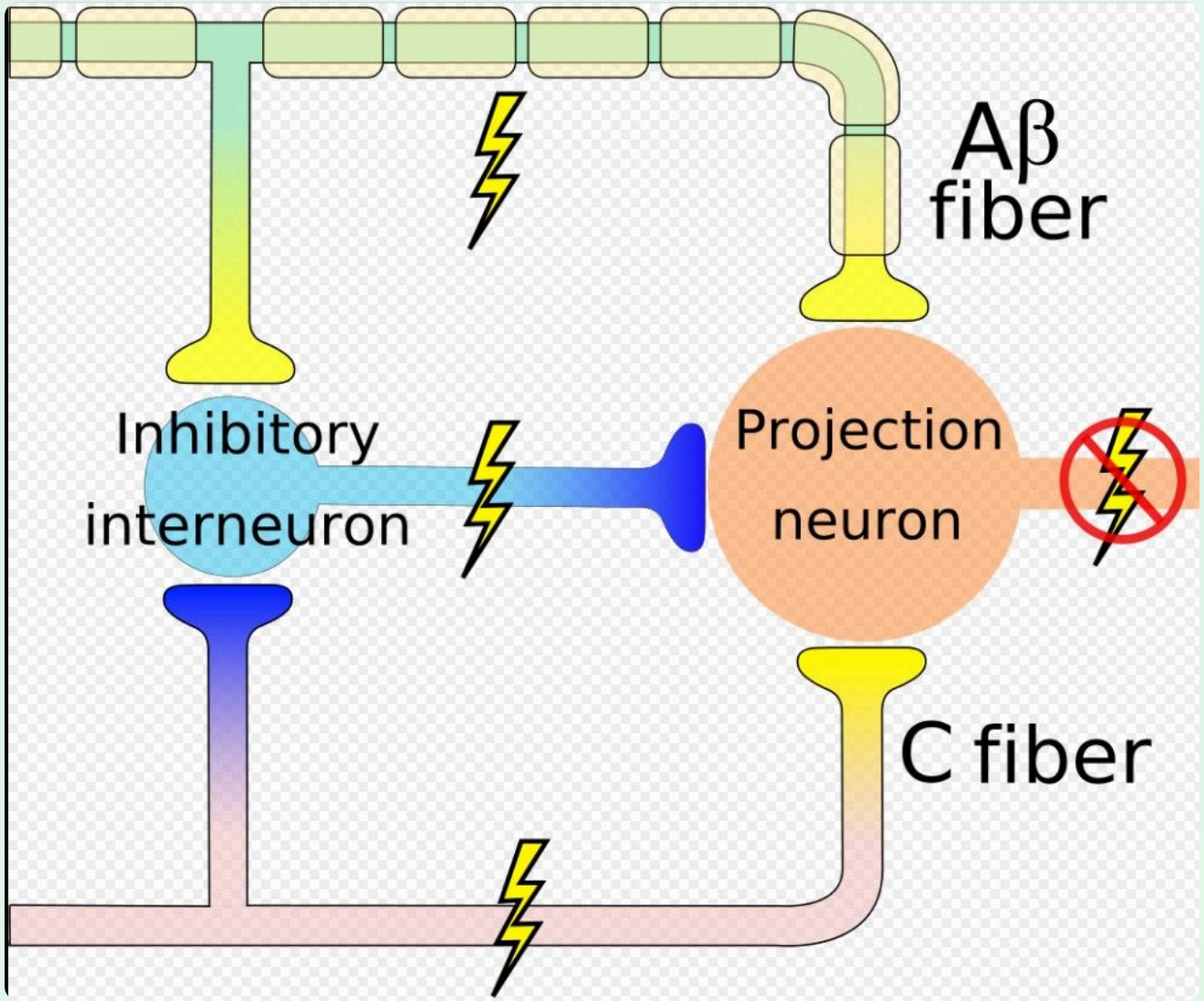

Nemyelínové vlákna otvoria

CNS modulácia

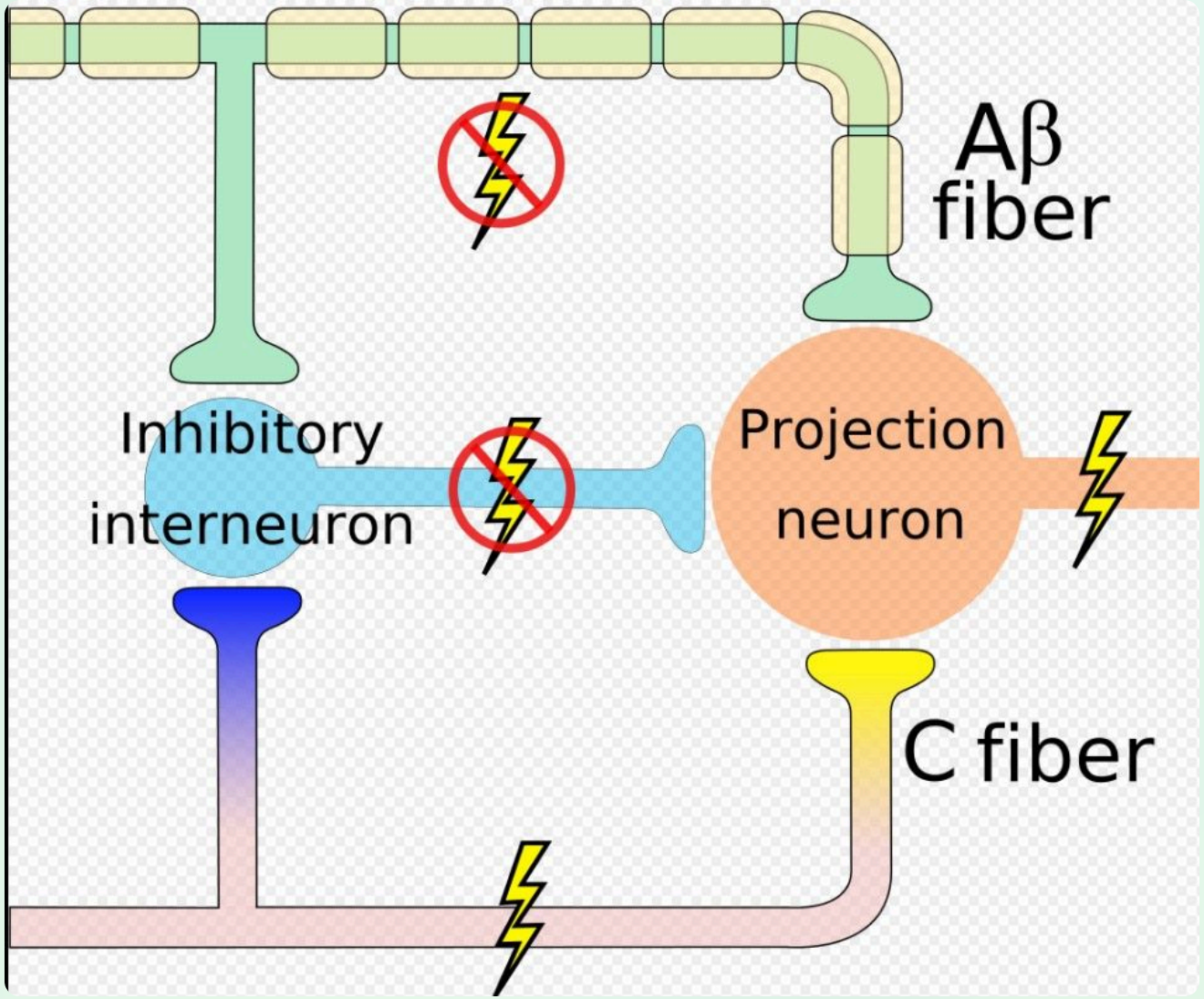
Otvorenie vrátok vedie k zvýšenému prenosu impulzov a zvýšenému vnímaniu bolesti. Interakcia vôľových, mechanických a senzorických systémov určuje individuálnu odpoveď na bolestivé podnety.

Vrátková teória – schéma I

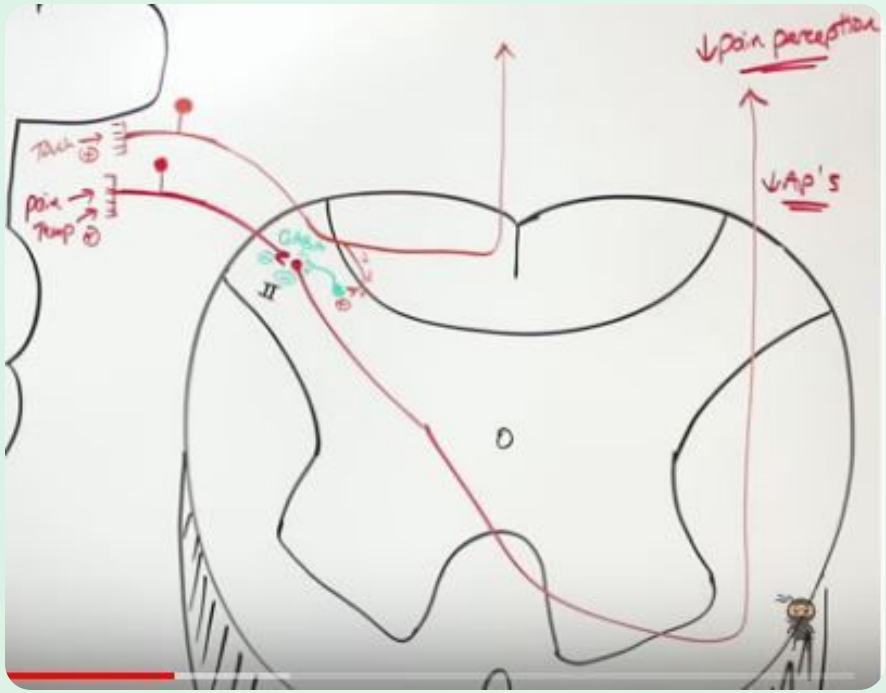

Schematické znázornenie vrátkovej teórie – interakcia myelinizovaných a nemyelinizovaných vlákien s inhibičnými interneurónmi a projekčnými neurónmi dorzálneho rohu miechy.

Vrátková teória – schéma II

Detailnejší pohľad na moduláciu bolestivého signálu na úrovni miechy – zapojenie endogénnych opioidov a zostupnej inhibičnej kontroly z vyšších centier CNS.

Vrátková teória – video

Animované vysvetlenie vrátkovej teórie – názorná ukážka mechanizmu modulácie bolesti na úrovni miechy podľa Melzacka a Walla.

🎬 **Pozri video: Gate Control Theory (YouTube)**

Modulácia bolesti – schéma

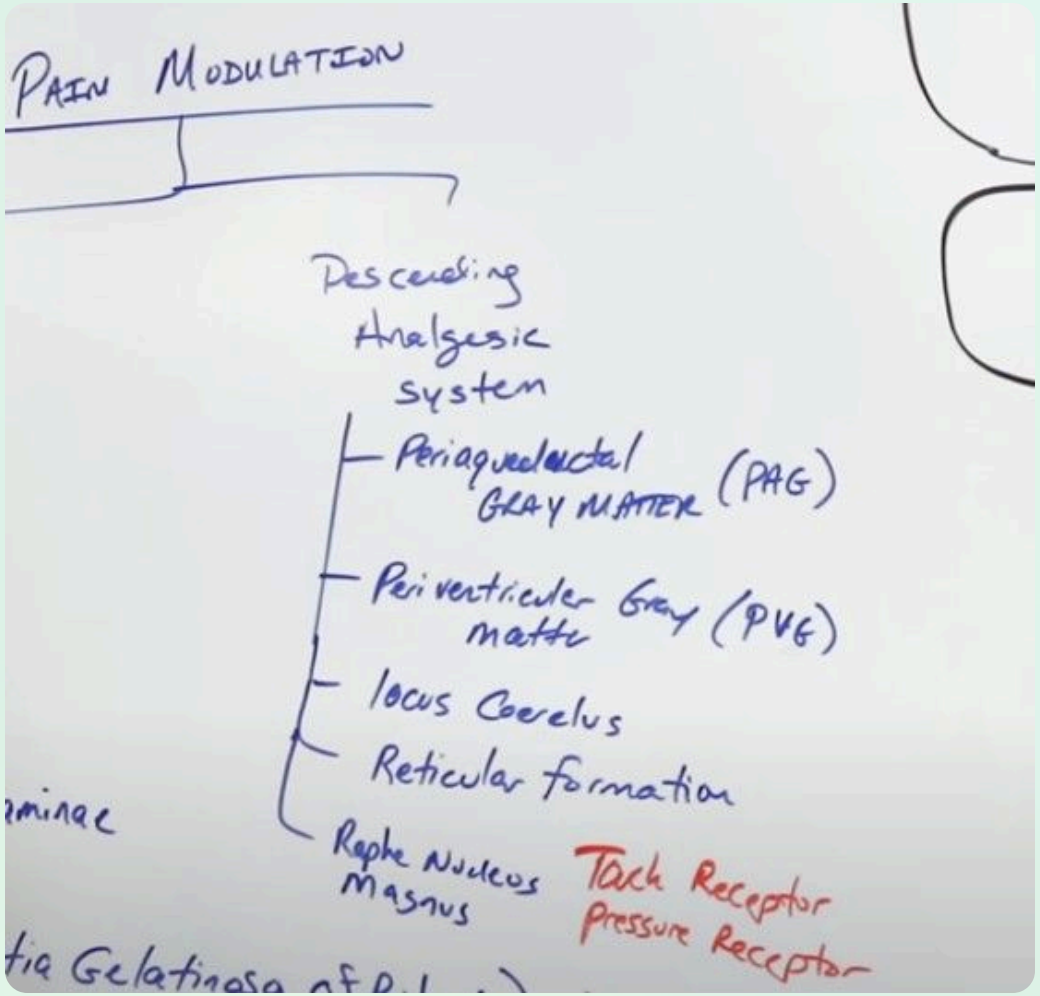
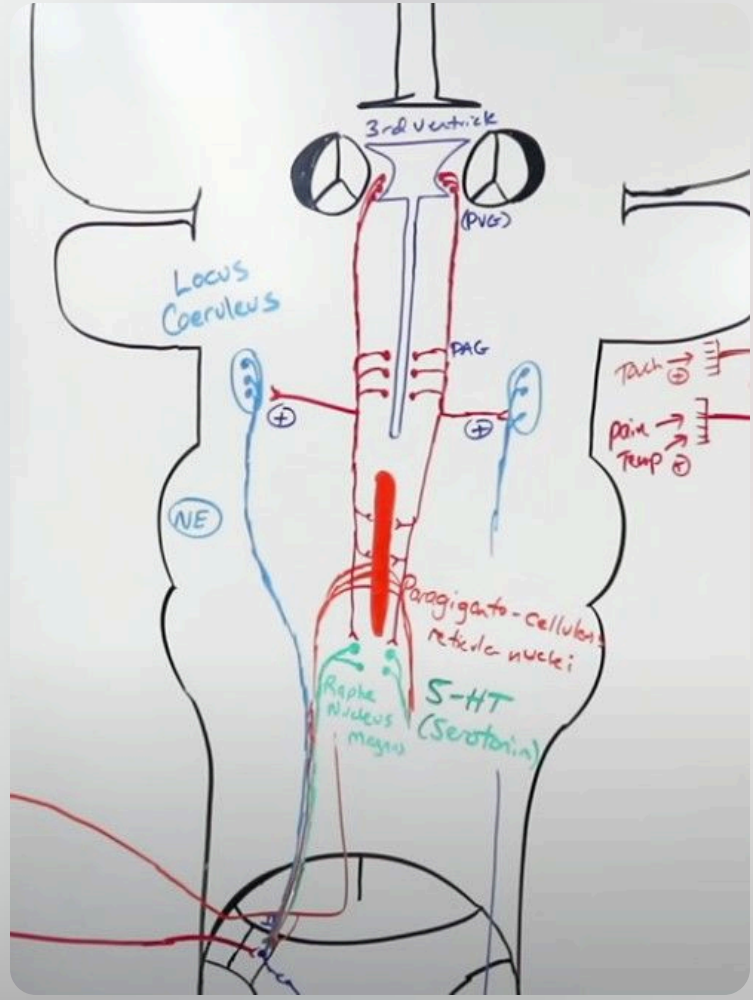

Schéma modulácie bolestivého signálu na úrovni miechy – vrátková kontrola, zostupná inhibícia a periférna senzitizácia ako integrované mechanizmy regulácie bolesti.

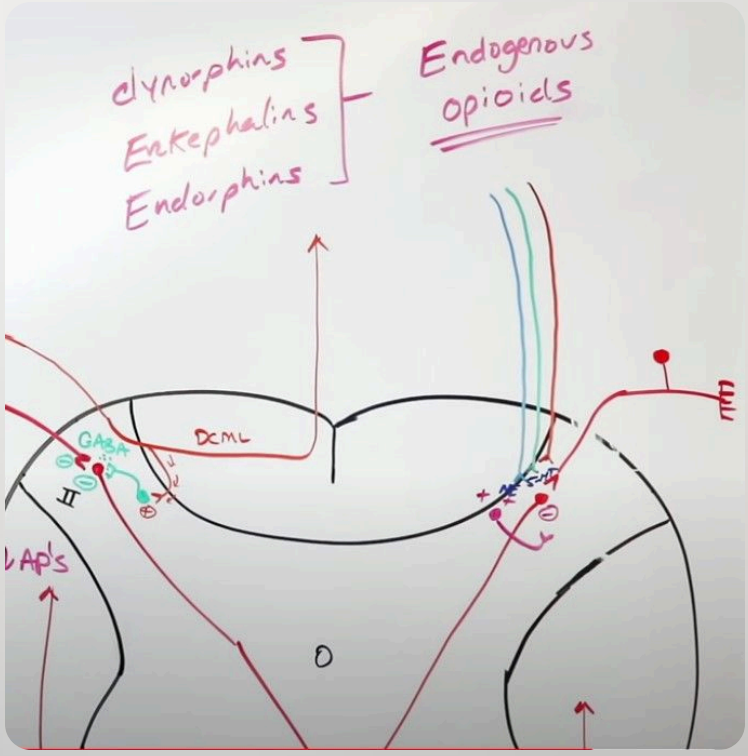
Modulácia bolesti – detail II

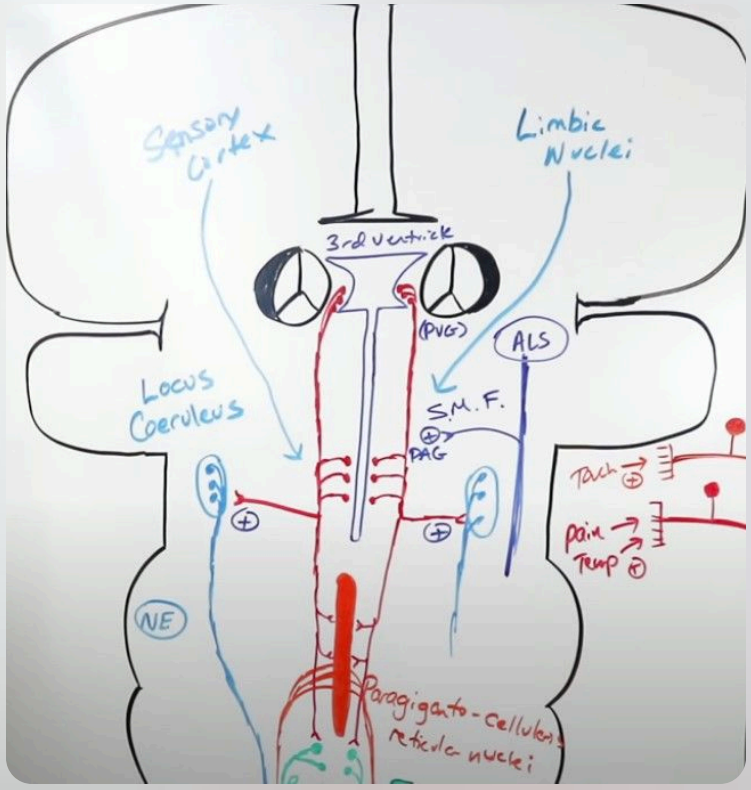
Detail nocicepčného spracovania – synaptické mechanizmy v dorzálnom rohu miechy, úloha glutamátu (NMDA receptory), substancie P a endogénnych opioidov pri modulácii bolesti.

Modulácia bolesti – detail III

Centrálna senzitizácia – dlhodobé zmeny excitability neurónov v dorzálnom rohu miechy. Tento mechanizmus je dôležitý pre vznik a udržiavanie chronickej bolesti.

Modulácia bolesti – detail IV

Supraspinálna modulácia bolesti – zapojenie talamu, cingulárneho kortexu, prefrontálneho kortexu a insuly do emocionálneho a kognitívneho spracovania bolestivého zážitku.

Typy bolesti – klinický prehľad

Kauzalgia

Tupá, iradiujúca, pálivá bolesť – poškodenie nervov (trauma). Charakteristická pre poranenia periférnych nervov.

Neuralgia

Bez stimulácie bolestivých receptorov. Spôsobená zmenou neurologickej štruktúry (iónové kanály) alebo funkcie, nie excitáciou receptorov bolesti.

Radikulárna bolesť

Iritácia spinálnych koreňov – hernia disku. V stomatológii: iritácia vetiev n. trigeminus.

Nociceptívna bolesť

Stimulácia periférnych nervov – trauma, zápal. Najčastejší typ bolesti v stomatologickej praxi.

Neuropatická bolesť

Poškodenie alebo ochorenie postihujúce akúkoľvek časť nervového systému (somatosenzorický systém).

Fantómová bolesť

Bolesť v amputovaných častiach tela – centrálny mechanizmus, maladaptívna plasticita.

Fantómová bolesť a Mirror terapia

Fantómová bolesť vzniká v dôsledku maladaptívnej plasticity mozgových oblastí zodpovedných za inerváciu amputovanej končatiny.

Mirror terapia – využitie zrkadla na vytvorenie vizuálnej ilúzie pohybu amputovanej končatiny. Efektívna metóda liečby fantómovej bolesti.

🎬 **Pozri video: Mirror Therapy**

Ďalšie typy bolesti – hlavy a psychogénna

Psychogénna bolesť

Bolesť spôsobená, zosilnená alebo predĺžená mentálnymi, emocionálnymi alebo behaviorálnymi faktormi. Dôležitá diagnostická kategória.

Talamická (centrálna) bolesť

Lézie talamu vedú k chronickej, ťažko liečiteľnej bolesti kontralaterálnej polovice tela.

Klastrová bolesti hlavy

Jednostranná bolesť extrémnej intenzity. Trvanie 15 min – 3 hod. Rýchly nástup bez varovných príznakov. Vyskytuje sa v „klastroch" – opakujúcich sa cykloch.

Migréna

Recidivujúce záchvaty prevažne jednostrannej bolesti sprevádzané nauseou, vracaním, foto- a fonofóbiou. Niekedy predchádza aura.

Akútna vs. chronická bolesť – porovnanie

Vlastnosť	Akútna bolesť	Chronická bolesť
Priebeh	Náhla príhoda	Dlhodobá
Príčina	Vonkajšia noxa	Interná choroba / neznáma
Nástup	Náhly	Náhly alebo postupný
Trvanie	Krátke	Mesiace až roky
Lokalizácia	Lokalizovaná	Ťažko lokalizovateľná
Klinický význam	Dôležitá informácia pre pacienta	Bez biologického zmyslu
Prognóza	Ustúpi	Zvyčajne pretrváva

AND MENTAL HEA

and mental health are intricately linked,
irectional relationship where each
cerbates the other.
ffering from chronic pain often
eightened levels of **depression, anxiety,**
hich can lead to feelings of hopelessness
lation.
ental health issues can amplify the
pain, making it more challenging to

tment requires a holistic approach that
h physical and psychological factors,
strategies like **cognitive-behavioral**
) and **mindfulness techniques** to improve
eing and quality of life.

Chronická bolesť – epidemiológia a podstata

Počet trpiacich pacientov s chronickou bolesťou neustále narastá. Je dobre zdokumentovaný **negatívny vplyv na kvalitu života**. Chronická bolesť trvá dlhšie, ako sa očakáva pri akútnom ochorení alebo liečbe.

50%

Dospelých trpí

jednou alebo viacerými chronickými bolesťami

50%

Onkologických pacientov

má signifikantnú bolesť

6 mes.

Minimálna dĺžka

definujúca chronickú bolesť

Chronická bolesť – typické ochorenia

Chronická bolesť sa stáva aktuálnou ako komplex fyzických a psychosociálnych zmien. Vyskytuje sa pri mnohých ochoreniach pohybového aparátu aj interných chorobách.

Pohybový aparát

Osteoartritída, reumatoidná artritída, bolesti chrbta, bolesti ramena a krku, myofasciálne bolestivé syndrómy.

Neurologické

Bolesti hlavy, fantómová bolesť, neuropatická bolesť, postherpetická neuralgia.

Onkologické

Okolo 50 % onkologických pacientov trpí signifikantnou bolesťou, ktorá si vyžaduje aktívnu liečbu.

Dôsledky chronickej bolesti

Fyzické dôsledky

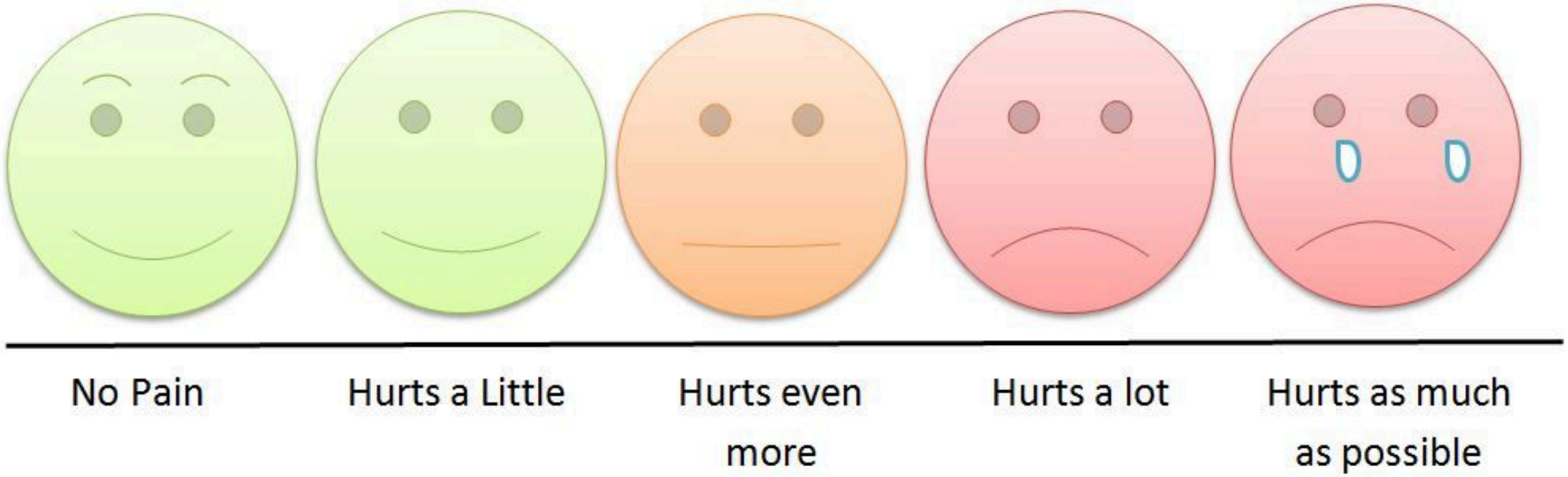
- Imobilita a atrofia svalov
- Imunosupresia
- Zvýšená predispozícia k chorobám
- Poruchy spánku
- Znížená chuť do jedla

Psychosociálne dôsledky

- Pracovné problémy, neschopnosť pracovať
- Závislosť od rodiny
- Sociálna izolácia
- Frustrácia, úzkosť
- Depresia

Chronická bolesť negatívne ovplyvňuje kvalitu života miliónov ľudí a predstavuje závažný verejno-zdravotnícky problém. Ako merať intenzitu bolesti?

Meranie intenzity bolesti – škály

Vizuálna analógová škála (VAS), numerická škála (NRS) a verbálna deskriptívna škála (VDS) sú najpoužívanejšie nástroje na meranie intenzity bolesti v klinickej praxi. VAS je zlatým štandardom v hodnotení bolesti.

Bolesť hlavy – úvod

Bolesť hlavy

Jeden z najčastejších typov bolesti v klinickej praxi. V stomatológii je diferenciálna diagnostika bolesti hlavy mimoriadne dôležitá pre rozlíšenie od orofaciálnych bolestí.

Primárna

Migréna, klastrová, tenzná

Sekundárna

Meningitída, tumory, vaskulárne príčiny

Klasifikácia bolesti hlavy

Primárna (funkčná)

Migréna, klastrová bolesť hlavy, tenzná bolesť hlavy – bez organického substrátu.

Sekundárna (organická)

Spôsobená meningitídou, intrakraniálnymi nádormi, intra- a hypotenzou CSF, vaskulárnymi poruchami, toxickými látkami, prenosom z krčnej chrbtice, splanchnocránia, ucha alebo hrtana.

Štruktúry citlivé na bolestivé podnety

Extrakraniálne: Pokožka, svaly, periost, dutiny prínosné, temporomandibulárny kĺb, zuby, oči, uši.

Intrakraniálne: Meningy, durálne žily a artérie, subarachnoidálne cievy – oblasti s n. trigeminus. Mozgové tkanivo a cievy v intraparenchymálnom priestore **neobsahujú nociceptory**.

Extrakraniálne príčiny bolesti hlavy

Sinusitída

Vstupy prínosných dutín sú bohato inervované. Bolesť vzniká pri dráždení nosovej sliznice okolo vstupu do dutín. Klinicky relevantná pre stomatológov pri bolestiach horných zubov.

Otitis media

Tympanická dutina je veľmi citlivá oblasť. Iritácia spôsobuje veľmi intenzívnu bolesť, ktorá môže iradirovať do čeľuste a temporálnej oblasti.

Tenzná bolesť hlavy

Najčastejší typ, postihuje obe pohlavia rovnako. Konštantná, intenzívna bolesť „okolo hlavy". Rôzna dĺžka trvania (minúty až roky). Patogenéza nejasná – predpokladá sa svalová kontrakcia krku a hlavy spôsobená psychogénnym stresom.

Extrakraniálne príčiny – ďalšie

Zubná bolesť

Zubný kaz, pulpitída, zlomenina zuba. Dôležitý zdroj orofaciálnej bolesti v stomatologickej praxi – môže iradirovať do temporálnej oblasti a simulovať bolesť hlavy.

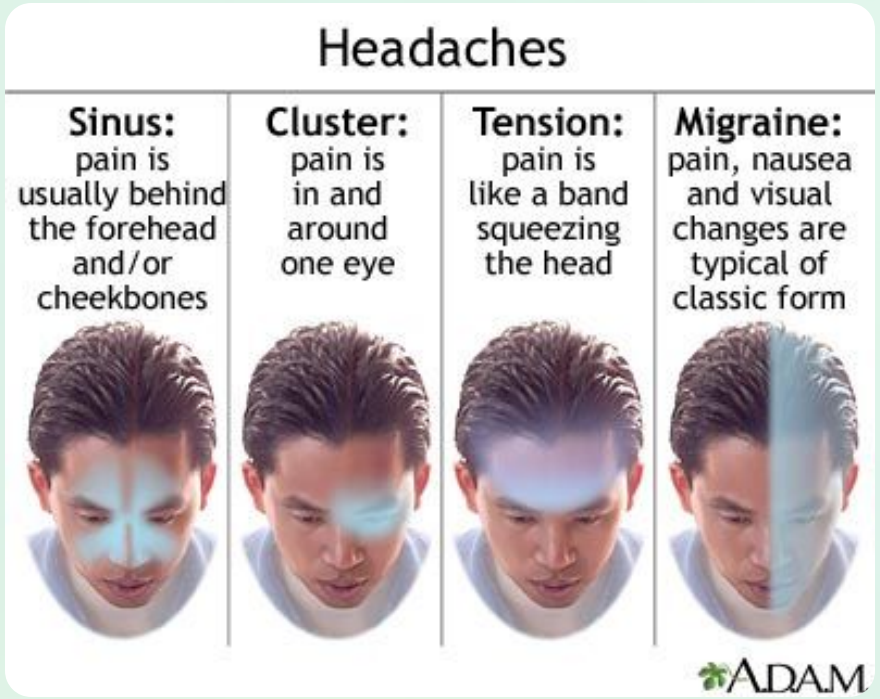
Oko a orbita

Spojivka je citlivá na mechanické a chemické podnety. Svaly bulbu a meningy n. opticus môžu byť zdrojom bolesti. Bulbus je citlivý na zmeny vnútroočného tlaku.

Vertebrogénna bolesť

Poruchy krčnej chrbtice vedú k svalovej kontrakcii → hypoxia svalov, prenos K^+ do extracelulárnej tekutiny, relatívny pokles kalcia → bolesť.

Extrakraniálna bolesť – schéma

Prehľad extrakraniálnych štruktúr citlivých na bolestivé podnety – periost, cievy, svaly, kĺby a kožné štruktúry hlavy a krku.

Migréna – patofyziológia

Migréna postihuje **15–30 % žien** a **3–13 % mužov**, 70 % pred 30. rokom života. Recidivujúce záchvaty prevažne jednostrannej bolesti sprevádzané nauseou, vracaním, foto- a fonofóbiou.

Kortikálna depresia

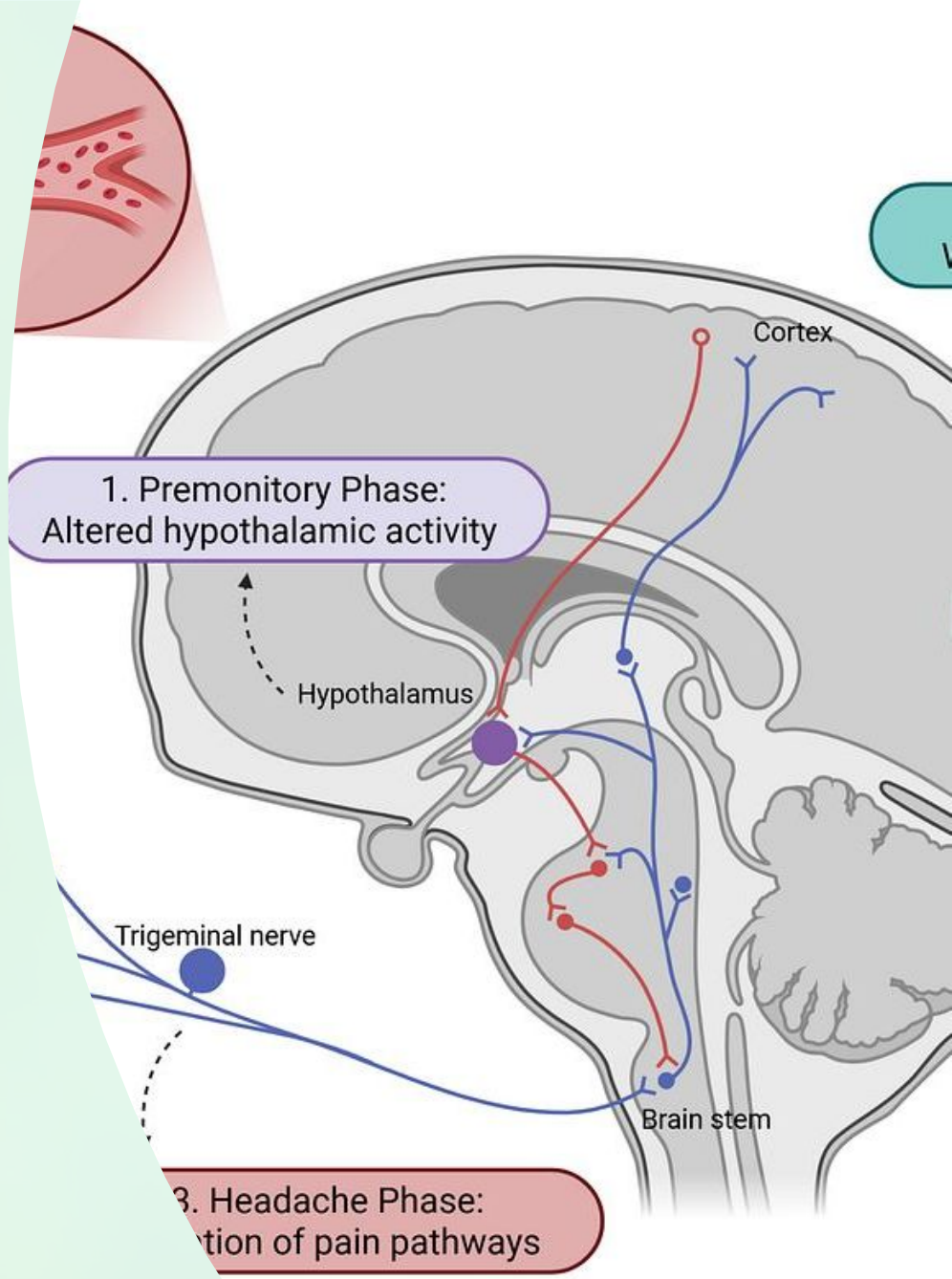
Zmeny CNS sa prejavujú vizuálnymi symptómami, hemiparézou, afáziou, jednostranným senzorickým výpadkom – sprevádzaná kortikálnou depresiou.

Neurogénny zápal

Aferentné vlákna n. trigeminus na cievach uvoľňujú neurotransmitery (substancia P, neurokínin, CGRP), serotonín a bradykinín.

Aura

Pred záchvatom: blesky vo vizuálnom poli alebo výpadky zorného poľa. Trvá zvyčajne niekoľko hodín až dní.

Klastrová bolesť hlavy

Epidemiológia

Častejšia u mužov (pomer 4–5:1), medzi 20.–30. rokom života. Pacienti uvádzajú bolestivé cykly v rovnakom období roka.

Charakter bolesti

Stereotypná, vždy jednostranná, lokalizovaná v orbite. Šíri sa do suboccipitálnej oblasti alebo ramien. Rýchly nástup, rýchlo dosahuje maximum.

Priebeh záchvatu

- Trvanie záchvatu: 10–120 minút
- Rýchle odeznenie, bez reziduálnej bolesti
- Opakovanie v „klastroch": 2–3× denne, týždne
- Nausea a vracanie: 25–30 %
- Lakrimácia, rinorrhea, hyperémia spojivky
- Hornerov syndróm: ~10 % (miosis, ptóza)

Etiológia klastrových bolestí hlavy zostáva nejasná.

Svrbenie (pruritus)

Svrbenie je **nepríjemný pocit vyvolávajúci potrebu škrabania**. Môže byť vyvolané v koži alebo sliznici, ale aj centrálnym mechanizmom pri prenose impulzov v nervovom systéme.

Osobitná kategória

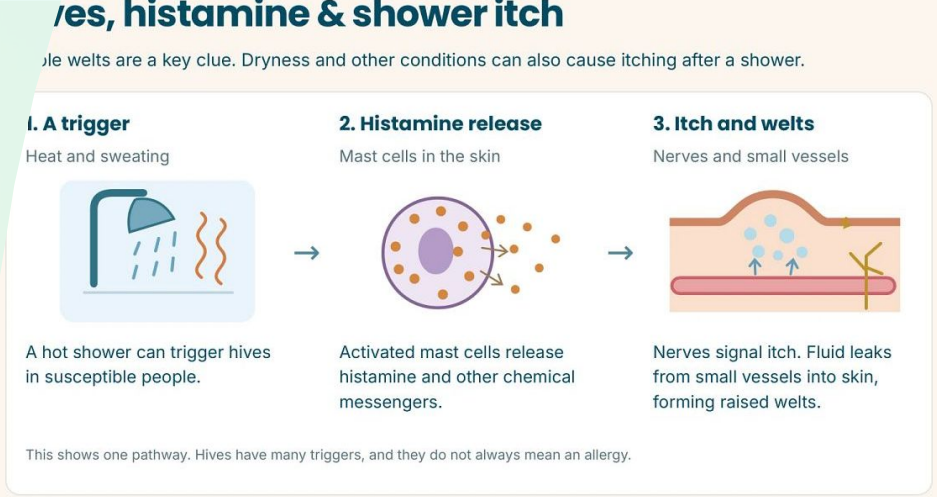
Svrbenie nie je podkategóriou bolesti – pri vysokej intenzite sa nepremieňa na bolesť. Spôsobuje iný motorický reflex – škrabanie, nie únikový reflex.

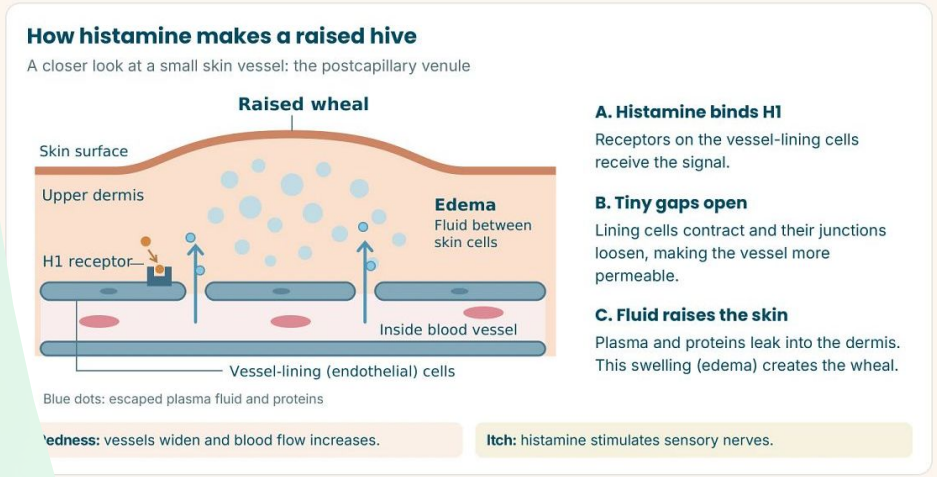
Paradox opioidov

Centrálne opioidy potláčajú bolesť, ale **spôsobujú svrbenie** – agonistu opioidných receptorov v CNS spôsobujú svrbenie centrálnym mechanizmom.

Periférne mediátory

V koži: histamín, acetylcholín, serotonín; nepriamo neuropeptidy, cytokíny a proteázy prostredníctvom uvoľňovania histamínu.

Svrbenie – klinický kontext

Periférne receptory, ktorých podráždenie vyvoláva svrbenie, nie sú dobre poznané – pravdepodobne voľné nervové zakončenia nemyelinizovaných C vlákien. **Škrabanie prostredníctvom dotyku, tlaku a bolesti znižuje pocit svrbenia** – podobný mechanizmus ako vrátková teória.

Kožné ochorenia

Atopický ekzém, urtikária, uštipnutie hmyzom – svrbenie ako dominantný príznak kožnej patológie.

Systémové ochorenia

Primárna biliárna cirhóza, iné pečeňové ochorenia s cholestázou, renálna insuficiencia – vysvetlené akumuláciou endogénnych opioidov.

Iatrogénne svrbenie

Systémové podanie opioidov vedie k centrálnemu svrbeniu – klinicky relevantné pri pooperačnej analgetickej liečbe.

Zhrnutie – Bolesť v patologickej fyziológii

01

Nociceptory a mediátory

Voľné nervové zakončenia, polymodálne receptory, zápalové mediátory – bradykinín, histamín, prostaglandíny, substancia P.

02

Aferentné vlákna

Aδ vlákna (rýchla, ostrá bolesť) a C vlákna (pomalá, tupá bolesť) – primárny prenos nocicepčného signálu.

03

Vzostupné dráhy

Spinotalamická, spinoretikulárna, spinomezencefalická a spinohypotalamická dráha – multidimenzionálne spracovanie bolesti.

04

Modulácia bolesti

Vrátková teória (Melzack & Wall), zostupný analgetický systém, endogénne opioidy – komplexná regulácia bolestivého signálu.

05

Klinické typy a terapia

Akútna vs. chronická bolesť, orofaciálna bolesť, bolesti hlavy, neuropatická bolesť – základ pre terapeutické rozhodovanie v stomatológii.